

บทที่ 3

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของ
รัฐบาลไทยในกรณีวิกฤตการณ์มลายา เกวช

จากการวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐบาลในวิกฤตการณ์มลายา เกวชจะเห็นได้ว่า ปัจจัยระยะยาวและปัจจัย เฉพาะหน้าต่างมีส่วนในการกำหนดนโยบายดังกล่าว ปัจจัย "ระยะยาว" ในที่นี้หมายถึง บริบท (context) ทั่วไปของการกำหนดนโยบายต่างประเทศขณะนั้น อันได้แก่ ประการแรก การเปลี่ยนแปลงในระบอบการเมืองภายในและประการที่สอง การเปลี่ยนแปลงในการเมืองระหว่างประเทศซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการมองของกลุ่มผู้นำไทยต่อความสัมพันธ์กับสหรัฐโดยทั่วไปและมีผลทำให้ไทยมีแนวโน้มที่จะทบทวนความสัมพันธ์กับสหรัฐอยู่แล้ว ส่วนปัจจัย "เฉพาะหน้า" หมายถึงปัจจัยที่เกิดขึ้นในช่วงเหตุการณ์อันได้แก่ ความกดดันทางการเมืองภายในและความต้องการทางการเมืองของรัฐบาลพลเรือนซึ่งจะเป็นสิ่งที่อธิบายถึงปฏิกิริยาที่แข็งกร้าวของผู้นำไทยในเหตุการณ์นี้ อย่างไรก็ตาม ปัจจัยทั้งสองนี้ต่างก็มีความเกี่ยวข้องกัน การแบ่งดังกล่าวจึงมิใช่การแบ่งอย่างเด็ดขาด แต่เพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์เท่านั้น

1. ปัจจัยระยะยาว

ปัจจัยระยะยาวนี้มีผลทำให้ไทยมีแนวโน้มที่จะทบทวนความสัมพันธ์กับสหรัฐอยู่แล้ว ซึ่งได้แก่

1.1 การเปลี่ยนแปลงในระบอบการเมืองภายใน

ระบอบการเมืองภายในของไทยได้มีการ เปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญจาก เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516¹ และผลกระทบนี้ได้มีต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศในเวลาต่อมาด้วย ในการวิเคราะห์นี้ จะได้พิจารณาถึงการ เปลี่ยนแปลงที่สำคัญดังกล่าวในบางประการดังต่อไปนี้

¹ โปรดดูรายละเอียดในประเด็นนี้ได้จาก David Morell and Chai-anan Samudavanija, Political Conflict in Thailand, Chapter 4.

ประการแรก การเปลี่ยนแปลงในรูปแบบรัฐบาลจากทหาร เป็นพลเรือน

เหตุการณ์ 14 ตุลาคมได้ทำให้พลเรือนขึ้นเป็นรัฐบาลแทนที่ฝ่ายทหาร เป็นครั้งแรก ในเกือบสองทศวรรษของการเมืองไทย การที่ทหารพ้นจากจากการเป็นรัฐบาลนี้ในตัวของมันเองได้ทำให้ความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นกับสหรัฐฯ เกิดความห่างเหินอยู่แล้วอันเนื่องมาจากว่า การกระชับความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างประเทศทั้งสองนั้นอยู่ในช่วงที่ไทยมีผู้นำเป็นทหารทั้งสิ้น ฝ่ายพลเรือนที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบายต่างประเทศในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคมต่อมา นั้น นอกจากจะมิได้มีความใกล้ชิดกับสหรัฐฯ เหมือนฝ่ายทหารแล้ว แต่ยิ่งกว่านั้น ยังมีทัศนคติต่อความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ ที่ต่างจาก^{กัน}ออกไปอีกด้วย กล่าวคือ มีความไม่เห็นด้วยกับความสัมพันธ์ที่เน้นในด้านการทหารและการพึ่งพาสหรัฐฯ ในด้านความมั่นคงมากดัง เช่นที่เป็นมาก่อนหน้านี้

ความแตกต่างในทัศนคตินี้จะเริ่มเห็นได้ตั้งแต่สมัยรัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์แล้ว ดังที่รัฐมนตรีต่างประเทศในรัฐบาลนี้ได้กล่าวว่า ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐฯ ในอดีตนั้นเน้นในด้านการทหารมากเกินไป "สิ่งนี้จะต้องมีการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้มีความสัมพันธ์ที่สมดุลมากขึ้น"¹ และทัศนคติเช่นนี้จะเห็นชัดมากขึ้นในสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ซึ่งผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศในรัฐบาลชุดนี้ต่างก็มีทัศนคติไม่เห็นด้วยกับความสัมพันธ์ที่เน้นในด้านการทหาร เช่นที่เป็นมา ในที่นี้จึงจะได้พิจารณาถึงทัศนคติของบุคคลเหล่านี้โดยสังเขป ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจถึงการกำหนดนโยบายต่อสหรัฐฯต่อไปด้วย

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีที่ให้ความสนใจและได้มีบทบาทสำคัญในด้านการต่างประเทศในรัฐบาลของตนเป็นอันมากผู้หนึ่งนั้น ได้มีทัศนคติมาเป็นเวลานานแล้วว่า ไม่เห็นด้วยกับนโยบายต่างประเทศที่รัฐบาลทหารได้นำประเทศไปผูกพันกับสหรัฐฯ อย่างลึกซึ้ง เนื่องจากว่า การมีทัศนคติที่คิดพึ่งพาหาอำนาจใดมาหาอำนาจหนึ่งนั้น เป็นสิ่งที่ไม่เป็น

1

โปรดดูรายละเอียดใน Far Eastern Economic Review Asia Yearbook 1975, p. 307.

ผลประโยชน์ในระยะยาวต่อประเทศเล็ก¹ ดังที่จะเห็นได้จากการอธิบายในเวลาต่อมาว่า

"... เป็นสิ่งที่ไม่ยุติธรรมและไม่สอดคล้องกับความ
เป็นจริงทั้งต่อประเทศผู้รับและผู้ให้ และไม่ใช้สิ่งที่
เป็นผลประโยชน์ในระยะยาวของประเทศเล็กที่คิดจะพึ่งพา
มหาอำนาจใด มหาอำนาจหนึ่งอย่างถาวร... เราต้องการการ
สนับสนุนที่พอเหมาะและที่เลือกสรร แต่เราต้องไม่ลืม
ความตั้งใจที่จะต่อสู้เพื่อเอกราชและความอยู่รอดด้วย
ตัวเอง"²

นอกจากนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ยังมีความเห็นแย้งกับความสัมพันธ์ที่เน้นด้านทหารอันเนื่อง
มาจากว่า ความมั่นคงแห่งชาติมิใช่เรื่องที่เกี่ยวข้องเฉพาะการทหารและการใช้กำลัง เท่านั้น
แต่จะต้องเน้นในด้านการพัฒนาประเทศภายใน เพราะฉะนั้น จึงเห็น ว่า ความสัมพันธ์ด้านการ
ทหารระหว่างไทยกับสหรัฐฯ ไม่ควรมีอีกต่อไป "แต่ประเทศไทยควรจะเสริมสร้างและหาประโยชน์
จาก "ความสัมพันธ์พื้นฐาน" กับ สหรัฐฯ เช่นในด้านการศึกษาและวัฒนธรรม เป็นต้น"

¹ ดังที่ได้ย้ากับผู้เขียนว่า ได้มีทัศนคติเช่นนี้มา เป็นเวลานานก่อน เป็นนายกรัฐมนตรีแล้ว

สัมภาษณ์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, 24 กรกฎาคม 2528.

² "Kukrit : Thailand Shouldn't repeat S.VN's mistake" สุนทรพจน์

ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ต่อ Hong Kong Foreign Correspondents Club

เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2521 อ้างใน The Nation 26 October 1978, p.2.

³ เพิ่งอ้าง

ยิ่งกว่านั้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ยังมีความ เห็นว่า การผูกพันตนเองกับสหรัฐาอย่างแน่น
แน่นนั้น เป็นการทำให้ประเทศไทยจำกัดตัวเองในด้านความสัมพันธ์กับประเทศอื่นอีกด้วย¹
ดังที่ได้กล่าวไว้ว่า

“ ผมเห็นตั้งแต่ก่อนเป็นนายกฯแล้วว่า ไทยจำกัดตัวเอง
ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เราผูกพันกับ
สหรัฐามาก เกินไปจนไม่สามารถทำความสัมพันธ์กับ
ประเทศอื่นที่เคยมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเรา...
ผมเห็นว่า ถ้ามีโอกาสเมื่อไร ควรจะเปลี่ยน
ทัศนคติ คือเราไม่ใช่จะเป็นศัตรูกับสหรัฐา แต่เรา
ก็ควรเป็นมิตรกับประเทศอื่นด้วย ไม่ควรจำกัดตัวเอง
แค่สหรัฐาเท่านั้นหรือ เป็นไปตามที่สหรัฐาขอให้ เป็น
เท่านั้น”²

พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ³ รัฐมนตรีต่างประเทศในรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์มีทัศนคติ
ว่าแม้ความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นกับสหรัฐา เช่นที่เป็นมานั้นจะก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านการพัฒนา
ประเทศและกองทัพไทยในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองมาก แต่นโยบายที่คาดหวังให้สหรัฐา
ช่วยสกัดกั้นการขยายตัวของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในอินโดจีนก็เป็นสิ่งที่ไม่อาจเป็นไปได้ เนื่องจาก
ได้เห็นมาเป็น เวลานานแล้วว่าสหรัฐาจะไม่อาจช่วยรัฐบาลในประเทศ เหล่านี้ซึ่งมีความวุ่นวาย
ทางการเมืองภายในมากได้

¹ ประเด็นนี้ได้รับการ เน้นมากทั้งในการให้สัมภาษณ์ต่อ ผศ.ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร,
20 มีนาคม 2517 และต่อผู้เขียน

² สัมภาษณ์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช.

³ ในที่นี้จะถือว่า พล.ต.ชาติชาย เป็นนักการเมืองและนักการทูตมิใช่ทหาร
เนื่องจากมิได้ทำหน้าที่ในฝ่ายทหารอาชีพนับตั้งแต่ออกไปดำรงตำแหน่งทูตภายนอกประเทศ

อีกทั้ง "ทฤษฎีโดมิโน" ที่รัฐบาลทหาร เคยยึดถือมานานนั้นก็ไม้อาจใช้ได้กับประเทศไทย เพราะ เป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เฉพาะกับประเทศอินโดจีน เท่านั้นและประเทศไทยมิได้มีสภาพ เหมือน ประเทศเหล่านั้นดังที่ พล.ต.ชาติชายได้กล่าวว่า

" อินโดจีนสามประเทศเคย เป็นเมืองขึ้น จะเอาเรา ไปเกี่ยวข้องกับนี่มันคนละอย่าง ขวัญและขนบธรรมเนียมไม่เหมือนกัน เราไม่เคยโดนปกครองแบบ เมืองขึ้น มาก่อน จะเอาเราไปเหมามัน เป็นไปไม่ได้ ผมยืนยัน ตลอดเวลา...."¹

เพราะฉะนั้น นโยบายต่างประเทศอันควรจะเป็นสำหรับประเทศไทยก็คือ การมีความสัมพันธ์กับมหาอำนาจ ซึ่ง พล.ต.ชาติชายได้ยืนยันในเรื่องนี้โดยกล่าวว่า ได้เตรียมการ ติดต่อกับมหาอำนาจอื่นมานับสิบปีก่อน เป็นรัฐมนตรีต่างประเทศแล้วด้วยซ้ำ²

ผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความสำคัญมากขึ้นภายหลังจาก เหตุการณ์ 14 ตุลาคมแล้วก็คือ เจ้าหน้าที่ในกระทรวงการต่างประเทศ และมีความสำคัญยิ่งขึ้นในสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ซึ่งทั้ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ และพล.ต.ชาติชาย ต่างก็มีความเห็นว่า การกำหนดนโยบาย ประเทศต้องเป็นหน้าที่ของกระทรวงการต่างประเทศโดยตรง เพราะฉะนั้น กระทรวงฯ จึงมีบทบาทมากขึ้น ทั้งในแง่ขอบเขตและความสำคัญ กล่าวคือ ได้รับมอบความรับผิดชอบและได้รับการปรึกษามากขึ้น³

¹ สัมภาษณ์ พล.ต.ชาติชาย พุฒทะวัน โดย ผศ.บ.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร, 16 มีนาคม 2527.

² สัมภาษณ์ พล.ต.ชาติชาย พุฒทะวัน, 19 มิถุนายน 2528.

³ ดูรายละเอียดการศึกษาบทบาทของกระทรวงฯ ในสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้จาก M.L. Bhansoon Ladavalya, Thailand's Foreign Policy Under Kukrit Pramoj : A study in Decision-Making (Ann Arbor, Michigan : University Microfilms International, 1980), pp.35-36.

แนวความคิดของบุคคลระดับสูงในกระทรวงฯ ซึ่งรับผิดชอบในส่วนนโยบายที่เกี่ยวกับ
 สหรัฐรา และเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ในขณะนั้น ต่างก็มีความไม่เห็นด้วยมา เป็นเวลานานแล้ว
 ต่อนโยบายที่ผูกพันด้านความมั่นคงกับสหรัฐราเป็นอันมาก¹ บุคคลเหล่านี้มีความ เห็นพ้องกันว่า
 ความสัมพันธ์และความร่วมมือกับสหรัฐราที่ เน้นด้านความมั่นคง เป็นหลักนั้นมิใช่สิ่งที่เหมาะสมซึ่ง
 อาจสรุปถึงทัศนคติความไม่เห็นด้วยนี้ได้โดยสังเขปคือ

¹ ทัศนะดังกล่าว เป็นที่เห็นพ้องต้องกันในบรรดาเจ้าหน้าที่กระทรวงฯ ระดับสูงรวมทั้ง
 เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบในส่วนนโยบายต่อสหรัฐรา และเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ดังที่เห็นได้จากการ

สัมภาษณ์ นายแผน วรรณเมธี	ปลัดกระทรวงฯ
นายอานันท์ ปันยารชุน	เอกอัครราชทูตไทยประจำสหรัฐรา
ดร.โกศล ลินธวานนท์	ผู้อำนวยการกองการ เมือง
นายวรพุทธิ ชัยนาม	ผู้อำนวยการกองอ อเมริกา

นอกจากนี้ ยังมีเจ้าหน้าที่ระดับสูงอื่น ๆ อีกหลายคนซึ่งไม่ประสงค์จะเปิดเผยนาม
 โปรดดูรายละเอียดของการสัมภาษณ์เหล่านี้ใน Ladavalaya, Thailand's
Foreign Policy Under Kukrit Pramoj..., pp.51-52,63-66,204-210.

ประการแรก เป็นที่เห็นพ้องต้องกันในหมู่บุคคลเหล่านี้ว่า โดยพื้นฐานแล้ว ความมั่นคงแห่งชาติไม่ควรเน้นด้านการทหารเป็นหลัก แต่ควรเน้นการพัฒนาประเทศในด้านอื่น ๆ เช่น เศรษฐกิจและสังคมเป็นหลัก เจ้าหน้าที่กระทรวงฯ ผู้หนึ่งได้ชี้ว่า การมีความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ ที่เน้นหนักในด้านความมั่นคงและการทหารนั้นทำให้การพัฒนาของไทยถูกเน้นในด้านนี้ด้วยซึ่งแม้จะมีการพัฒนาประเทศในด้านอื่นด้วย แต่ก็ เป็นไปเพื่อ เสริม เป้าหมายด้านความมั่นคงทั้งสิ้น¹

ประการที่สอง บุคคลเหล่านี้มีความเห็นพ้องกันว่า สมมุติฐานพื้นฐานของทฤษฎีโดมิโนที่ผู้นำไทยและสหรัฐายึดถือกันมาอย่างยาวนานนั้น ก็มีลักษณะที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงและไม่อาจ เป็นไปได้ เนื่องจากว่าภัยคุกคามอย่าง เปิดเผยต่อไทยนั้น เป็นสิ่งที่ เป็นไปได้ยากหรือแม้แต่การสนับสนุนการก่อการร้ายภายในจากประเทศภายนอกก็ เป็นเพียงส่วนน้อย เท่านั้น² เจ้าหน้าที่กระทรวงฯ ผู้หนึ่งยังได้ชี้ว่า แม้ว่าการสนับสนุนการก่อการร้ายภายในอาจมาจากนอกประเทศได้ แต่ถ้าหากไทยสามารถ เจรจากับประเทศเหล่านั้น (เช่น เวียดนาม) ก็จะทำให้ภัยดังกล่าวลดลงได้

¹ สัมภาษณ์ นายอานันท์ ปันยารชุน, 14 มิถุนายน 2528 .

² ประเด็นนี้ เป็นที่เห็นพ้องต้องกันในบรรดา เจ้าหน้าที่กระทรวงฯ ที่ให้สัมภาษณ์ต่อ Ladavalaya ดังที่ได้ระบุชื่อมาแล้ว และโดย เฉพาะอย่างยิ่ง โปรดดูเพิ่มเติมจากคำให้สัมภาษณ์ของนายอานันท์ ปันยารชุน ต่อนาย Martin Agronsky, May 13, 1975 อ้างใน Foreign Affairs Bulletin, Vol. 15, No. 2, Ap-June 1975 p. 10.

³ ทศนะของนายวรพุทธิ ชัยนาม ใน Ladavalaya, Thailand's Foreign Policy Under Kukrit Pramoj..., p. 63.

นอกจากนี้แล้ว เจ้าหน้าที่กระทรวงฯ ได้กล่าวถึงนโยบายต่างประเทศที่ไทยควรยึดถือว่า ควรเป็นนโยบายที่รักษาระยะห่างโดยเท่าเทียมกันในบรรดาประเทศมหาอำนาจทั้งสามคือ สหรัฐฯ จีน และโซเวียต และรักษาความสัมพันธ์ฉันมิตรกับมหาอำนาจทั้งสามนี้ไว้ในระดับเดียวกัน กล่าวคือ ไม่ใกล้ชิดหรือออกห่างจากมหาอำนาจใดเป็นพิเศษ¹

เมื่อพิจารณาถึงทัศนะของกลุ่มผู้นำพลเรือนต่อความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ ซึ่งมีความแตกต่างจากฝ่ายทหารดังที่กล่าวมานั้น ก็จะทำให้เห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงในรูปแบบรัฐบาลจากทหารเป็นพลเรือนได้ทำให้ไทยมีแนวโน้มที่จะทบทวนความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ อยู่แล้ว ยิ่งกว่านั้น แนวโน้มดังกล่าวยังถูกเสริมด้วยการเปลี่ยนแปลงในระบบการเมืองภายในอีกประการหนึ่ง กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงของระบบการเมืองจากลักษณะปิดสู่ลักษณะเปิดดังที่จะได้กล่าวต่อไป

ดังที่ Fred W. Riggs ได้ระบุว่า ในกว่าครึ่งทศวรรษที่ผ่านมา นั้น เวทีการเมืองไทย จุดรวมการแข่งขัน การต่อสู้เพื่ออำนาจและผลประโยชน์อื่น ๆ นั้นได้ถูกผูกขาดอยู่เฉพาะภายในระบบราชการโดยไม่มีกลุ่มนอกระบบราชการที่จะท้าทายหรือคานอำนาจด้วยได้²

¹ ทัศนะของนายวรพูนธี ชัยนาม อ้างใน Ibid, p. 65.

² Riggs, Thailand : The Modernization of a Bureaucratic Polity, p. 197.

เหตุการณ์ 14 ตุลาคมได้ทำให้สภาพการเมืองที่อาจเรียกได้ว่ามีลักษณะปิดดั่งกล่าวเปลี่ยนแปลงไปสู่ลักษณะเปิดซึ่งทำให้เกิดบรรยากาศเสรีมากที่สุดครั้งหนึ่งในการเมืองไทย¹ ผลสำคัญประการหนึ่งจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็คือ การเกิดกลุ่มการเมืองนอกกระบวนการจำนวนมากและการขยายตัวของการเมืองมีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มเหล่านี้ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ามีสูงมากที่สุดครั้งหนึ่งในการเมืองไทยด้วย ดังที่จะเห็นได้ว่า ในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จนถึงปี 2518 นั้น ได้เกิดกลุ่มการเมืองต่าง ๆ เป็นจำนวนสูงถึง 239 กลุ่ม และเป็นช่วงที่กลุ่มที่เกิดใหม่เหล่านี้ได้ต่อสู้เพื่อที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองซึ่งเป็นการท้าทายโดยตรงต่อโครงสร้างอำนาจที่เป็นอยู่

สภาพเช่นนี้ได้ทำให้รัฐบาลพลเรือนต้องเผชิญกับข้อเรียกร้องและความกดดันจากกลุ่มเหล่านี้ตลอดเวลาดังที่จะเห็นว่าในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม จนถึงปี 2518 นั้น กลุ่มการเมืองซึ่งเคลื่อนไหวและดึงข้อเรียกร้องไปยังรัฐบาลโดยตรงนั้นมีถึง 358 ครั้ง² และการเคลื่อนไหวหรือเรียกร้องนี้โดยมากแล้วก็จะมาจากกลุ่มที่เคยถูกห้ามหรือถูกกดดันมาก่อน อาทิ เช่น

¹ ไพรดตุรายละเอียดยของประเด็นนี้ได้จาก

Morell and Samudavanija, Political Conflict in Thailand.

Prudhisan Jumbala, The Democratic Experient in Thailand,

1973-1976, Dyason House Paper, Vol.3, No.3-Jan. (1977)

John Girling, Thailand : Society and Politics (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1981).

² ไพรดตุตารายการเกิดกลุ่มและการเคลื่อนไหวเหล่านี้ได้ใน Morell and

Samudavanija, Political Conflict in Thailand, p.156.

กลุ่มนักศึกษา กรรมกร และชาวนา เป็นต้น ซึ่งกลุ่มเหล่านี้มักใช้วิธีการเดินขบวนหรือชุมนุมประท้วงอยู่เสมอแทนที่จะผ่านพรรคการเมืองหรือสภา¹

การเคลื่อนไหวของกลุ่มต่าง ๆ ดังกล่าวซึ่งแม้ว่าจะมิได้มีตัวแทนในพรรคการเมืองหรือสภา แต่ก็เป็นการเคลื่อนไหวที่รัฐบาลไม่อาจละเลยได้ อันเนื่องมาจากว่า ในแง่หนึ่งนั้น การเคลื่อนไหวของกลุ่มเหล่านี้เป็นการสร้างความกดดันแก่รัฐบาลซึ่งจะส่งผลกระทบต่อบรรยากาศทางการเมืองและเศรษฐกิจดังที่ Girling ได้ชี้ว่า

"...โดยการระดมตีมหาชนในประเด็นปัญหาต่าง ๆ นั้น ได้ทำให้กลุ่มเหล่านี้สามารถกดดัน หรือมีอิทธิพล หรือขัดขวางนโยบายบางอย่างของรัฐได้ การเคลื่อนไหวซึ่งมีอย่างบ่อยครั้งและผลกระทบที่มีต่อบรรยากาศทางการเมืองและเศรษฐกิจนั้น ได้เป็นปัญหาหลักปัญหาหนึ่งที่รัฐบาลต้องเผชิญ"²

¹ Morell และ Samudavanija ชี้ว่า แม้ว่าสถาบันการเมืองมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนหลัง 14 ตุลาคม จะมีลักษณะที่เข้มแข็งมากที่สุดครั้งหนึ่งที่เคยมีมาในสังคมไทย แต่ก็ไม่เพียงพอที่จะรับกับสภาพการที่เปลี่ยนแปลง อีกทั้งโครงสร้างที่เป็นทางการเมืองในรัฐธรรมนูญใหม่ที่แม้ว่าจะมีลักษณะเป็นประชาธิปไตยมาก แต่ก็ใช้เวลานานกว่าจะประกาศใช้ได้ ในแง่นี้ได้ทำให้กลุ่มการเมืองมากมายหันไปใช้วิธีเรียกร้องด้วยการเดินขบวนมากกว่าการใช้พรรคการเมือง หรือสภา โปรดดูใน Ibid, p.131.

² Girling, Thailand : Society and Politics, p.199.

แต่ในอีกแง่หนึ่ง ก็อาจกล่าวได้ว่า รัฐบาลก็ต้องการตอบสนองต่อกลุ่มการเมืองนอก
ระบบราชการ เหล่านี้ในระดับหนึ่งด้วย ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากความต้องการที่จะอาศัยความสนับสนุน
จากมติมหาชนเหล่านี้ เหตุผลก็เป็นเพราะว่า รัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เป็นกลุ่มบุคคลที่มาจาก
นอกระบบราชการและมิได้มีฐานอำนาจภายในระบบนี้ ขณะเดียวกัน กลุ่มอำนาจเดิมโดยเฉพาะ
อย่างยิ่ง ฝ่ายทหารก็ยังคงมีความเข้มแข็ง ซึ่งรัฐบาลพลเรือนไม่อาจควบคุมได้¹ นอกจากนี้
ฝ่ายข้าราชการก็ยังคงมีความเข้มแข็งและเคยชินกับการมีอำนาจการตัดสินใจซึ่ง เป็นจุดที่ก่อให้เกิด
ความเห็นขัดแย้งระหว่างข้าราชการประจำและนักการเมืองภายหลังจาก เหตุการณ์ 14 ตุลาคม
แล้ว เสมอ² เพราะฉะนั้นการขาดฐานอำนาจทางการเมืองนี้ทำให้รัฐบาลต้องอาศัยความสนับสนุน
จากมติมหาชนซึ่งโดยทั่วไปแล้วมีลักษณะที่ต่อต้านระบบทหาร³

¹ ความเข้มแข็งในระดับหนึ่งของฝ่ายทหารภายหลังจาก เหตุการณ์ 14 ตุลาคม ซึ่งรัฐบาล
พลเรือนไม่อาจละเลยได้นั้น ยังอาจเห็นได้จากการที่ตำแหน่งรัฐมนตรีกลาโหมภายหลังจาก เหตุการณ์
นี้ ก็ยังคง เป็นทหารหรือ เป็นผู้ที่ทหาร เห็นชอบด้วย

ในประเด็นเรื่องนี้ โปรดดูเพิ่มเติมจาก

Morell and Samudavanija, Political Conflict in Thailand.

Jumbala, The Democratic Experiment in Thailand, 1973-1976.

² ประเด็นเรื่องความขัดแย้งระหว่างข้าราชการประจำกับนักการเมือง โปรดดูจาก
ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมืองกับการบริหาร (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2523) หน้า
171-172.

³ สัมภาษณ์ ศ.ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 7 มีนาคม 2528.

การเปลี่ยนแปลงในระบบการเมืองภายในดังกล่าวได้ส่งผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศด้วย กล่าวคือ ในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคมนั้น ได้เกิดข้อเรียกร้องจากกลุ่มการเมืองภายในหลายกลุ่มต่อรัฐบาล เพื่อให้มีการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่เป็นอิสระจากสหรัฐอเมริกายิ่งขึ้น กลุ่มคนเหล่านี้ได้ชี้ถึงเหตุผลของข้อเรียกร้องดังกล่าวซึ่งอาจสรุปได้โดยสังเขปดังต่อไปนี้

ประการแรก กลุ่มคนเหล่านี้มองว่า นโยบายต่างประเทศที่ผูกพันกับสหรัฐอเมริกาอย่างแน่นแฟ้นนั้นได้ถูกกำหนดโดยผู้นำทหารซึ่งมีผลประโยชน์สอดคล้องกับสหรัฐฯ กล่าวคือ การเข้าร่วมสนับสนุนนโยบายยุทธศาสตร์ของสหรัฐฯ ในภูมิภาคซึ่งลึกซึ้งถึงขนาดให้สหรัฐฯ มาตั้งฐานทัพและทหารในประเทศโดยมิได้คำนึงถึงประโยชน์ที่ไทยจะได้รับเลย¹ แต่ยิ่งกว่านั้นแล้ว ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ยังเป็นประโยชน์กับสหรัฐฯ มากกว่า โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องฐานทัพและทหารสหรัฐฯ ซึ่งนอกจากจะเป็นข้อตกลงที่ไทย เป็นฝ่ายเสียเปรียบแล้ว² ฐานทัพและทหารสหรัฐฯ

¹ โปรดดูตัวอย่างความเห็นเหล่านี้ได้จาก เขียน อีระวิทย์, "บทบาทของสหรัฐฯ จะลับ ๆ ล่อ ๆ มากขึ้น"; พันศักดิ์ วิญญรัตน์, "อนาคตของความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา" ในเขียน อีระวิทย์ และคณะ, ใครละเมิดอธิปไตยไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดาวเรือง, 2518) หน้า 49-92.

นอกจากนี้แล้ว ความเห็นในทำนองเดียวกันนี้ ยังเห็น ได้จากบทความในประชาชาติรายสัปดาห์หรือวารสารสังคมศาสตร์ในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม

² ประเด็นนี้ยังน่าสนใจที่แม้แต่ นายถนัด คอมันต์ อดีตรัฐมนตรีต่างประเทศในสมัยรัฐบาลทหารก็ได้ให้สัมภาษณ์อย่างเปิดเผยต่อสาธารณชนว่าข้อตกลงในเรื่องทหารและฐานทัพนั้นเป็นข้อตกลงที่ไทยเสียเปรียบ โปรดดูบทสัมภาษณ์ดังกล่าวใน ประชาชาติรายสัปดาห์, 17 กรกฎาคม 2518, หน้า 26.

นี้ยังมี เพื่อประโยชน์ทางทหารของสหรัฐฯในอินโดจีนมากกว่า เพื่อปกป้องความมั่นคงของไทย เพราะฉะนั้น ในสถานะที่สหรัฐฯถอนตัวด้านการทหารรวมทั้งลอบทบาทในภูมิภาคลงโดยที่ไทยยังมีฐานทัพและทหารสหรัฐฯในประเทศนั้น ก่อให้เกิดข้อวิจารณ์ว่าเป็นผลเสียต่อประเทศไทยยิ่ง¹ ดังที่มีผู้ชี้ว่า

"... เรื่องฐานทัพอเมริกันนั้น มันเป็นเรื่องของการสูญเสียอธิปไตยของชาติและความไร้เกียรติภูมิของประเทศ นอกจากนี้ เหตุการณ์ทั่วโลกก็เปลี่ยนไปแล้ว เราจะมัวมาเกาะอเมริกันอยู่ไม่ได้ และควรจะถามต่อว่า ฐานทัพมีประโยชน์อะไรในอินโดจีน มันมีประโยชน์แก่อเมริกันมากกว่า.... และยังไม่เกี่ยวกับการป้องกันการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย"¹

บรรยากาศของการคัดค้านฐานทัพและทหารสหรัฐฯ ในขณะนั้น อาจเห็นได้ชัดจากทัศนะของ ดร.เขียน อิศระวิทย์ที่ว่า

"ฐานทัพสหรัฐฯในไทยไม่มีความจำเป็นแต่อย่างใด... ตรงกันข้าม การมีฐานทัพนี้มีแต่จะทำให้ไทยต้องเสีย เอกราชและอธิปไตยยิ่งขึ้น และทำให้วัฒนธรรม ศิลธรรม ขนบธรรม เนียมประเพณีของ ไทยต้องเสื่อมโทรมยิ่งขึ้นทุกวัน ที่สำคัญที่สุดคือ เป็นอุปสรรคต่อการผูกมิตรกับประเทศเพื่อนบ้าน.... ถ้าชนชั้นปกครองของไทยยังให้มีฐานทัพไว้อีกต่อไป มีแต่จะสร้างความแตกแยกให้คน

¹ สัมภาษณ์นายพิชัย รัตตกุล ใน ประชาชาติรายสัปดาห์, 17 เมษายน 2618 หน้า 30. นอกจากนี้ นักหนังสือพิมพ์ไทยผู้หนึ่งแสดงความเห็นว่า "ไทยเหมือนกับเป็นอาณานิคมของสหรัฐฯ สหรัฐฯสามารถตั้งฐานทัพและลอบหรือเพิ่มกำลังทหารในประเทศไทยได้ตามใจชอบโดยที่ประชาชนไทยไม่อาจทำอะไรได้"

ในชาติมากยิ่งขึ้น ในไม่ช้าอาจเกิดการตั้งขบวนการสังหาร
ชาวอเมริกันและทหารอเมริกันในไทย เพราะคนไทยทุกวันนี้
มีความเกลียดชังทหารอเมริกันอยู่พอสมควรและมักเกิดสงคราม
ระหว่างกลุ่มคนไทยที่รักชาติรักเอกราชกับกลุ่มผู้คุ้มครองอเมริกัน..."¹

ยิ่งกว่านั้น กลุ่มคนเหล่านี้ยังมองว่า ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีลักษณะที่ไม่เท่าเทียมกัน
หรือเป็นแบบ "พี่เบิ้ม-ลูกน้อง" (Patron-client) ซึ่งสหรัฐฯสามารถดำเนินนโยบายใด ๆ
เหนือผู้นำไทยได้ดังที่มีผู้ชี้ว่า

"ระหว่างที่บ้านเมืองปกครองด้วยระบอบเผด็จการ นโยบาย
ต่างประเทศเป็นนโยบายที่ตามกันสหรัฐฯ ๆ สามารถบีบให้
เราทำตามความตั้งใจและความต้องการของเขาได้ เพื่อ
ผลประโยชน์ของ เขามนความสูญเสียของเรา..."²

ประเด็นการโจมตีในข้อนี้ในหมู่นักศึกษาฝ่ายซ้ายยังกว้างไกลไปถึงการกล่าวหาว่า
สหรัฐฯทำตนเป็น "จักรวรรดินิยม" ที่เอาเปรียบประเทศเล็ก เช่นไทยและประเทศด้อย

¹ สัมภาษณ์ ดร.เขียน อีระวิทย์ ใน ประชาธิปไตยรายสัปดาห์, 17 กรกฎาคม
2518, หน้า 27.

² สัมภาษณ์ นายพิชัย รัตกุล โดย ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร, 23 มีนาคม
2527.

พัฒนาทั่วไป ซึ่งจะเห็นชัดจากทั้งหนังสือ งานเขียน หรือคำสัมภาษณ์ของนักศึกษาเหล่านี้¹

¹
มักมีการโยกการกระทำของสหรัฐากับลักษณะ "จักรวรรดินิยม" เสมอในงานเขียนของนักศึกษาเหล่านี้ อาทิเช่น

แหวง ไตจิรการ, กรรมการศูนย์นิสิตและผู้บริหารงานแนวร่วมต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ, "ความทุกข์ยากต้องแก้ทางการเมือง", ประชาชาติรายสัปดาห์, 10 เมษายน 2518, หน้า 27-31.

พินิจ จารุสมบัติ, รองเลขาธิการฝ่ายการเมือง ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, "เราต้องต่อต้านจักรวรรดินิยม", ประชาชาติรายสัปดาห์, 6 มีนาคม 2518, หน้า 22-25.

พิรุณ ฉัตรวานิชกุลและคณะกรรมการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย, อเมริกันอันตราย (กรุงเทพ : ชมรมรัฐศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517).

และดูบทสรุปการต่อต้านอเมริกันของนักศึกษาในช่วงนี้ได้จาก Morell and Samudavanija, Political Conflict in Thailand, pp. 164-167.

ข้อเรียกร้องจากกลุ่มการเมืองดังกล่าวนี้ ในแง่หนึ่งแล้ว รัฐบาลพลเรือนจะต้องรับฟังตามลักษณะของสภาพการเมืองที่เป็นอยู่ในขณะนั้นอยู่แล้ว¹ แต่ในอีกแง่หนึ่งก็จะเห็นได้ว่า ข้อเรียกร้องเหล่านี้ในหลายประเด็นมีลักษณะที่สอดคล้องกับแนวความคิดของผู้นำคนนโยบายขณะนั้นด้วย อาทิเช่น ในประเด็นเรื่องความสัมพันธ์แบบ "พี่-น้อง-ลูกน้อง" กับสหรัฐฯ ซึ่ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้เคยกล่าวถึงลักษณะในอุดมคติของระบอบการเมืองไทยที่ควรจะเป็นประการหนึ่งว่า

"...ประเทศไทยยังคง เป็นประเทศที่มีเอกราชอย่างแท้จริง มิใช่ "ลูกน้อง (client) ของมหาอำนาจใด"²

¹ ในประเด็นเรื่องรัฐบาลต้องรับฟังความเห็นภายในประเทศต่อการดำเนินนโยบายด้วยนั้น ได้รับการกล่าวอ้างจากนายอานันท์ ปันยารชุนอยู่เสมอ ดังเช่นนอกจากที่ให้สัมภาษณ์กับผู้เขียนแล้ว ยังอาจดูได้จากคำให้สัมภาษณ์ต่อ Mr. Michael Morrow นักข่าว Far Eastern Economic Review ที่ว่า

"สิ่งหนึ่งที่ทุกคนควรต้องตระหนักก็คือได้มีการเปลี่ยนแปลงพื้นฐานในกระบวนการตัดสินใจในประเทศไทย ขณะนี้เรามีรัฐสภาที่มาจากการเลือกตั้ง มีรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง และรัฐบาลต้องรักษาข้อผูกพันกับรัฐสภาและประชาชน นี่คือนโยบายที่เป็นประชาธิปไตย"

โปรดดูรายละเอียดใน Foreign Affairs Bulletin, April-June, 1976, Vol.16 No.2, p. 17.

² "What is an ideal Thai Govt? Who's an ideal Thai Premier?"
สุนทรพจน์ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชต่อสมาคมผู้สื่อข่าวต่างประเทศแห่งประเทศไทย
อ้างใน The Nation, 5 October 1975, p.2.

แม้ว่าสุนทรพจน์นี้จะมีได้ระบุชื่อ ประเทศมหาอำนาจนั้นชัดเจน แต่ก็อาจตีความได้ว่าหมายถึงสหรัฐฯ

หรือความเห็นพ้องในเรื่องว่าฐานทัพและทหารสหรัฐในประเศไทยมีเพื่อประโยชน์ของสหรัฐ
ในการปฏิบัติการในอินโดจีนเป็นหลักซึ่งมิใช่เพื่อการปกป้องไทย อีกทั้งยังก่อผลเสียให้ประเศ-
ไทยด้วย¹

แต่ในการปรับความสัมพันธ์กับสหรัฐนั้น รัฐบาลก็ต้องดำเนินไปอย่างระมัดระวังและ
ค่อยเป็นค่อยไปเนื่องจากว่าฝ่ายทหารยังคงมีทัศนคติที่อาลัยอาวรณ์ต่อระบบพันธมิตรกับสหรัฐ
และต้องการคงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดนี้ไว้ ดังที่จะเห็นได้จากทัศนคติของผู้นำทหารบางคน อาทิเช่น

พล.อ.กฤษณ์ สีวะรา ผู้บัญชาการทหารสูงสุดในรัฐบาลคึกฤทธิ์กล่าวว่า "ฐานทัพสหรัฐ
ให้ความรู้สึกอบอุ่นด้านความมั่นคงแก่เรา"²

พล.อ.บุญชัย บำรุงพงศ์ ผู้บัญชาการทหารบกในรัฐบาลคึกฤทธิ์ได้กล่าวอย่างเปิดเผย
ว่า ทหารไทยรู้สึกสิ้นหวังหากปราศจากความช่วยเหลือจากสหรัฐ หรือ พล.ร.อ.สงัด ชลออยู่
ผู้บัญชาการทหารสูงสุดก็ได้กล่าวแสดงความกังวลต่อการก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ที่ขยายตัวมากขึ้น
ซึ่งโครงการปราบปรามการก่อการร้ายนี้เคยได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐเป็นหลักตลอดมา³

¹ ประเด็นนี้เป็นที่เห็นพ้องกันจากทั้ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายอานันท์ ปันยารชุน
และเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศอีกหลายคน ส่วน พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้กล่าวว่า
การคงอยู่ของฐานทัพและทหารสหรัฐนั้น "เป็นการขัดต่อหลักการพื้นฐานของความเป็นกลาง"
ซึ่ง พล.ต.ชาติชาย เห็นว่าควรเป็นหลักของการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทย

โปรดดูทัศนคติดังกล่าวได้จาก Ladavalaya, Thailand's Foreign Policy
Under Kukrit Pramoj..., pp.195-196.

² Bangkok Post, 25 Feb, 1973 อ้างใน Morrison and Suhrke, Strategies
of Survival..., pp.195-196.

³ Viraphol, Direction in Thai Foreign Policy, p. 51.

และความต้องการของฝ่ายทหารหรือแม่ทัพพลเรือนบางกลุ่มที่ต้องการรักษาความสัมพันธ์ในรูปแบบเดียวกับสหรัฐฯต่อไปนั้น อาจเห็นได้จากคำกล่าวของนายถนัด คอมันต์ อดีตรัฐมนตรีต่างประเทศที่กล่าวถึงกรณีการปัญหา เรื่องฐานทัพสหรัฐฯว่า

“ การถอนทหารและฐานทัพของสหรัฐฯออกไปนั้น หากสหรัฐฯไม่ยอมทำ เราเองก็ไม่รู้จะทำอย่างไร... และ เขามักพูด เสมอว่าถ้าไทยพร้อมให้ เขาออกไป เมื่อใดแล้ว เขาก็จะออก ที่ไม่ให้ เขาออกก็ เพราะเรา ไม่ได้แจ้งความจำนงค์เป็นลายลักษณ์อักษรไป และข้อสำคัญก็คือแต่ก่อนนี้คนใหญ่ในเมืองไทยซึ่ง เป็นทั้งนายทหารและข้าราชการพลเรือนหลายคนยังไม่คิดจะต้องการให้เขาออกไปจากไทยด้วย”¹

ในสภาวะที่ฝ่ายทหารยังคงมีความ เข้มแข็งดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ทศนะของฝ่ายทหาร ต่อความสัมพันธ์กับสหรัฐฯนี้จึง เป็นสิ่งที่ผู้นำพลเรือนจะ เพิกเฉยหรือละเลยมิได้ เพราะฉะนั้น ก็จะ เห็นได้ว่า ในการดำเนินการปรับความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ และปรับ เปลี่ยนนโยบายต่างประเทศ โดยทั่วไปนั้น รัฐบาลพลเรือนต้องคำนึงถึงความพร้อมใจของฝ่ายทหาร เป็นอันดับแรก ดังที่ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้กล่าวไว้ว่า ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศให้เป็นอิสระจาก สหรัฐมากขึ้นนั้น มีข้อขัดแย้งภายในมากและต้องทำความเข้าใจกับหลายฝ่ายคือทั้งฝ่ายอนุรักษ์นิยม พรรคการเมือง กลุ่มฝ่ายขวา และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ทหารต้องเข้าใจก่อน”²

¹ สัมภาษณ์ นายถนัด คอมันต์, ประชาชาติสัมพันธ์, ประชาชาติรายสัปดาห์, 17 กรกฎาคม 2518, หน้า 26.

² สัมภาษณ์ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ โดย ผศ.ม.ร.ว.สุมนพันธุ์ บริพัตร.

เมื่อพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงในระบบการเมืองภายในกล่าวคือ การมีผู้นำ
 หลเรือนขึ้นแทนที่ ผู้นำทหาร และการเปลี่ยนแปลงในระบบการเมืองจากลักษณะปิดสู่ลักษณะ
 เปิดดังกล่าวนี้ ทำให้เห็นได้ถึงแนวโน้มที่ไทยจะลดความผูกพันที่เคยมีมากับสหรัฐอเมริกาอยู่แล้ว
 หากแต่จะพยายามลดในลักษณะที่ค่อย เป็นค่อยไป ยิ่งกว่านั้น ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ ยังเกิด
 การเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อมภายนอกซึ่งส่งผลต่อการมองของผู้นำไทยอันทำให้เห็นถึงแนว
 ไน้มที่จะทำให้ไทยตีตัวออกห่างจากสหรัฐฯได้ อีกประการหนึ่ง ในข้อต่อไป จึงจะได้วิเคราะห์
 ถึงการเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อมดังกล่าว

1.2 การเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อมภายนอก

ปัจจัยในระยะยาวอีกประการหนึ่งก็คือ การเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อมภาย
 นอกซึ่งได้แก่การที่สหรัฐาลดบทบาทที่เคยมีมาในภูมิภาคลงนับตั้งแต่การประกาศลัทธิควมในปี 2512
 ซึ่งในที่สุดแล้ว ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองในอินโดจีนตามลำดับ

บทบาทที่ล้มเหลวในเวียดนามได้ทำให้สหรัฐฯ เปลี่ยนแปลงเป้าหมายและวิธีการสกัดกั้น
 ลัทธิคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคดังที่เคย เป็นมาซึ่งทำให้พันธมิตรที่เคยมีมากับประเทศไทยอย่างกว้าง-
 ขวางถูกเปลี่ยนแปลงไปด้วย ดังที่จะเห็นได้จากการ เริ่มถอนทหารอเมริกันออกไปจากประเทศ-
 ไทยตามแผนการลดกำลังทหารในประเทศไทยของรัฐสภาสหรัฐฯ การลดความช่วยเหลือแก่ไทย
 ทั้งด้านการทหารและเศรษฐกิจ ซึ่งที่เด่นชัดก็คองการลดลงของความช่วยเหลือด้านการทหารโดย
 ตรงจากสหรัฐฯที่เคยให้ไทย เป็นจำนวนเกินกว่าครึ่งของงบประมาณของไทยนั้น ในปี 2518 ความ
 ช่วยเหลือดังกล่าวมีจำนวนทั้งสิ้นเพียง 28.3 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ซึ่งน้อยกว่า 10% ของงบประมาณ
 ด้านการทหารของไทยในปีนั้นด้วยซ้ำ

1

Viraphol, Direction in Thai Foreign Policy, p.33.

อาจกล่าวได้ว่า การลอบทฆาตของสหรัฐานี้ได้ส่งผลกระทบสะเทือนต่อประเทศไทยมากที่สุด ในบรรดาประเทศที่มีได้มีการปกครองตามระบอบคอมมิวนิสต์ในภูมิภาค เนื่องจากว่า นโยบายความมั่นคงของไทยได้พึ่งพิงต่อสหรัฐามาเป็นอย่างมากและเป็นเวลาอันยาวนาน การลอบทฆาตและความช่วยเหลือของสหรัฐาก็ส่งผลกระทบโดยตรงดังที่จะเห็นได้จากคำกล่าวของ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณที่ว่า

" สมัยผม (เป็นรัฐมนตรีต่างประเทศ) ทหารมีความอ่อนแอมาก คือพอขาดอเมริกันช่วยแล้วอ่อนแอลงทันที ไม่สามารถรบได้นานวัน อย่าพูดว่าเป็นเดือน เป็นปีเลย เป็นเดือน เป็นอาทิตย์ยังไม่ได้เลย..."¹

ยิ่งกว่านั้น การลอบทฆาตของสหรัฐายังได้ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงการปกครองในอินโดจีนต่อมาและไทยก็ได้รับผลกระทบอย่างยิ่งอีกอัน เนื่องมาจากว่า ไทยได้เคยเป็นผู้สนับสนุนนโยบายยุทธศาสตร์ของสหรัฐานในภูมิภาคมาอย่างยาวนาน อีกทั้งยังมีพันธผูกพันกับสหรัฐานที่ยังปรากฏชัดคือ ฐานทัพและทหารอเมริกันที่ยังคงมีอยู่ในประเทศไทย เพราะฉะนั้น สถานะของไทยในสภาวะที่สหรัฐานลดความตั้งใจที่จะปกป้องผลประโยชน์ของตนและของพันธมิตรในภูมิภาคนั้น อาจเห็นได้จากทัศนะของ Girling ที่ว่า "ประเทศไทยได้ถูกทิ้งให้อยู่กับข้อผูกพันที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์ อย่างแข็งกร้าว แต่ขาดความสนับสนุนที่จะดำเนินตามข้อผูกพันนี้"²

ในบริบทดังกล่าวได้ทำให้ผู้นำไทยตระหนักชัดว่าไม่อาจพึ่งพิงสหรัฐานได้เหมือนเดิมอีกต่อไป ดังที่จะเห็นได้ชัดจากทัศนะของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ที่ว่า แม้ว่าจะได้เห็นเค้าลางมาเป็นเวลานานแล้วว่า สหรัฐานได้ลอบทฆาตในภูมิภาคลงและเตรียมการถอนตัวในด้านการทหารออกไป อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงในอินโดจีนที่รวดเร็วและรุนแรงนี้ แม้ว่าจะมิใช่สิ่งที่อยู่นอกเหนือความคาดหวัง แต่ก็ทำให้ "ประชาชนในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตกอยู่ในอาการตะลึงเลี้ยขวัญและสิ้นหวัง" และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทำให้เห็นได้ว่า "ความเชื่อถือต่อสหรัฐาน

¹ สัมภาษณ์พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ โดย ผศ.ม.ร.ว.สุภมพันธ์ุ บริพัตร.

² Girling, Thailand : Society and Politics, p.239.

นั้นเป็นสิ่งที่ไม่อาจคาดหวังได้อีกต่อไป”¹ และดังนั้น ในสภาพแวดล้อมใหม่นี้ ไทยควรจะต้องพึ่งตนเองและมีความเป็นอิสระมากขึ้นดังที่ว่า

“.... ในสภาพการณ์เช่นนี้ ไม่มีประโยชน์ที่จะพูดถึงความคิดหวังหรือไม่แน่ใจ แต่มันทำให้เราตระหนักถึงว่าไม่มีประเทศใดที่ไม่ว่ามั่งมีหรือจน มีความตั้งใจดี มีน้ำใจดี มีอุดมคติหรือความจริงใจ จะสามารถหรือควรจะขอความช่วยเหลือทางการทหารจากอีกประเทศหนึ่งโดยไม่มีขีดจำกัดหรือขีดความสิ้นสุด.... เวียดนามได้เป็นตัวอย่างที่ดี และข้าพเจ้าเห็นว่า ประเทศไทยจะต้องไม่ทำความผิดพลาดเช่นนั้นซ้ำอีก...”²

นอกจากนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ยังเห็นว่าประเทศไทยจะต้องหาวิธีอื่นในการสกัดกั้นลัทธิคอมมิวนิสต์ เพราะสหรัฐฯ ได้แสดงให้เห็นแล้วว่าไม่สามารถสกัดกั้นได้³ ซึ่งได้แก่การหาหนทางและวิธีการที่จะลดและควบคุมการขยายตัวที่อาจเป็นไปได้ของการ เผชิญหน้าในภูมิภาคทั้งด้านการเมืองและการทหารซึ่งจะเป็นการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่เหมาะสมที่สุด เนื่องจากว่านโยบายต่างประเทศที่เน้นการทหาร เป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาและไม่สอดคล้องกับการปฏิบัติ แต่จะต้องเน้นความพยายามทางการทูตแม้ว่าจะมีปัญหาอย่างไรก็ตามดังที่ว่า

“... เมื่อพิจารณาถึงความต้องการด้านความมั่นคงพื้นฐานแล้ว เราก็ต้องสร้างขบวนการที่ยาวนานและยากลำบากในการเจรจาและการไกล่เกลี่ยคืนดีกัน...”⁴

¹ สุนทรพจน์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ใน The Nation, 26 October, 1978, p.2.

² เติ้งอ๋าง

³ สัมภาษณ์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

⁴ The Nation, 26 October, 1978, p.2.

พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณซึ่งแม้ว่าจะได้เห็นเค้าลางมา เป็น เวลานานแล้วถึงการที่ สหรัฐราจะถอนตัวออกจากสงครามอินโดจีน¹ แต่ก็ได้แสดงความตระหนักต่อการเปลี่ยนแปลงใน อินโดจีนว่า "นี่เป็นบทเรียนที่ดีสำหรับประเทศไทยเลยทีเดียว"² อันทำให้เห็นความจำเป็น เร่งด่วนมากขึ้นต่อการมีความสัมพันธ์กับประเทศมหาอำนาจอื่น ๆ แต่ที่สำคัญก็คือ การหันมา เน้น เรื่องความร่วมมือภายในภูมิภาคมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นความร่วมมือกับกลุ่มประเทศอาเซียนและการ พันฟูความสัมพันธ์กับประเทศอินโดจีน ทั้งนี้เพราะยุคที่มหาอำนาจจะเข้ามามีบทบาทอย่างสูง เช่น สหรัฐรา ดังที่ผ่านมานั้น ดูจะเป็นไปได้ยากและทุกประเทศในภูมิภาคควรจะเป็นผู้กำหนด ชะตากรรมของตนเองโดยปลอดจากการแทรกแซงจากภายนอกในทุกรูปแบบ³

ผู้กำหนดนโยบายในกระทรวงการต่างประเทศก็ให้เห็นพ้อง เช่นกันว่าประเทศไทยจะ ไม่อาจพึ่งพิงสหรัฐราได้เหมือนเดิมอีก เมื่อสงครามเวียดนามสิ้นสุด เพราะฉะนั้น ก็จะต้องมีการ ปรับความสัมพันธ์กับสหรัฐราโดย เฉพาะในปัญหาเรื่องฐานทัพและทหารสหรัฐราในประเทศไทย เนื่องจากว่านโยบาย เร่งด่วนของไทยในขณะนี้ควรจะเป็นการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับประเทศอินโดจีน⁴

จากทัศนะการมองของผู้กำหนดนโยบายไทยดังกล่าวทำให้เห็นได้ถึงความตระหนักว่า นโยบายการพึ่งพิงสหรัฐราแบบเดิมจะไม่อาจเป็นไปได้อีกแล้วและความจำเป็น เร่งด่วนในขณะนั้น

¹ ดังที่ให้สัมภาษณ์ใน Ladavalaya, Thailand's Foreign Policy Under Kukrit Pramoj..., pp.196-197.

² ประชาชาติรายสัปดาห์, 8 พฤษภาคม 2518, หน้า 7.

³ "What we need is a new order in Southeast Asia" สุนทรพจน์ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ คอสมัชชาทั่วไปแห่งสหประชาชาติ ใน The Nation, 2 October 1973.

⁴ โปรดดูทัศนะดังกล่าวใน Ladavalaya, Thailand's Foreign Policy Under Kukrit Pramoj..., pp.204-207.

ก็คือการหาหนทางที่จะปรับความสัมพันธ์กับประเทศอินโดจีน

การให้ความสำคัญต่อปัญหาอินโดจีน เห็นได้ชัดจากที่รัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้ทำงาน
ชิ้นแรกภายหลังจากการรับมอบงานแล้วคือการ เรียกประชุมสภาความมั่นคงแห่งชาติ เพื่อพิจารณา
ปัญหาอินโดจีนซึ่งกำลังอยู่ในภาวะคับขันว่า ประเทศไทยจะจัดการ เตรียมพร้อมที่จะรับกับสถาน
การณ์ที่เกิดขึ้นอย่างไร¹

และหลังจากนั้น ก็จะได้เห็นได้ชัดถึงช่วงเวลา ที่รัฐบาลไทยกำลังแสดงไมตรีจิตต่อประ-
เทศอินโดจีน ดังที่รัฐบาลได้จำกัดเวลาและสถานที่เมื่อผู้นำลาวฝ่ายขวาขอลี้ภัย การประกาศ
รับรองรัฐบาลเวียงคานมเหนือและรัฐบาลปฏิวัติ เฉพาะกาลเวียงคานมได้ เกือบทันทีที่ยึดอำนาจได้
การสั่งระงับมิให้สหรัฐฯ ใช้ฐานทัพในไทย เพื่อส่งอาวุธไปช่วยรัฐบาลลอนนอลในช่วงภาวะวิกฤติ
สุดท้าย รวมทั้งการจัดการประชุมชุกฮา เซียนเพื่อร่วมพิจารณาร่างแถลงการณ์ร่วมรับรองรัฐบาล
ใหม่ของเขมร และการที่รัฐบาลไทยประกาศรับรองรัฐบาลใหม่กัมพูชาเพียง 1 วันหลังจากที่
ยึดอำนาจได้

แต่แม้รัฐบาลจะแสดงไมตรีจิตดังกล่าวอย่างไรก็ตาม ปัญหาที่ไทยประสบในการปรับ
ความสัมพันธ์กับประเทศเหล่านี้ก็คือ ความหวาดระแวงไทย ในฐานะพันธมิตรของสหรัฐฯ ใน
สงครามอินโดจีนอันยาวนาน โดยเฉพาะในขณะที่ยังมีฐานทัพและทหารอเมริกันตั้งอยู่ในประเทศ
ไทยแม้ว่ารัฐบาลคึกฤทธิ์จะได้ประกาศนโยบายที่จะให้สหรัฐฯถอนฐานทัพออกทั้งหมดภายใน 1 ปี
ดังที่จะเห็นได้จากข้อกล่าวหาไทย ในหนังสือพิมพ์น่านแดนของทางการ เวียงคานมที่ว่า

" ไทยขอให้สหรัฐฯออกไปทางประตูหน้า เพื่อให้เข้ามา
ทางประตูหลังอีก "

และ " ไทยจะยังคงถูกใช้ เป็นฐานที่มั่นทางทหารในการต่อต้าน
ประเทศสังคมนิยมและประเทศใน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้..."²

¹ สละ ลิขิตกุล, คึกฤทธิ์ ปราโมช : ชีวิตและงาน, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จี, 2521),

และในการเจรจาเพื่อปรับความสัมพันธ์กับไทยนั้น เวียดนาม เหนือก็ได้ยืนยันว่าต้องให้ฐานทัพ และทหารสหรัฐฯทั้งหมดออกจากประเทศไทยก่อน เช่นเดียวกับฝ่ายกัมพูชาประชาธิปไตยที่ยังคงประณามไทยในเรื่องการเป็น "สมุนจักรวรรดินิยมอเมริกา" แม้ภายหลังที่ไทยรับรองรัฐบาลของคนแล้วด้วยซ้ำ¹

ผู้นำไทยก็ตระหนักในเรื่องความหวาดระแวงต่อฐานทัพและทหารสหรัฐฯในประเทศไทยของประชาชนจีน ดังที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้กล่าวว่า

"...เราเห็นว่าสาเหตุหลักของปัญหาในภูมิภาคคือความหวาดระแวงและความเข้าใจผิดซึ่งกันและกันในความตั้งใจของแต่ละฝ่าย รวมทั้งการตีความผลประโยชน์แห่งชาติอย่างคับแคบของทั้งสองฝ่ายซึ่งเป็นผลจากการเผชิญหน้ากันอันยาวนานที่เป็นมา..."²

พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ ก็ได้กล่าวถึงประเด็นในเรื่องความหวาดระแวงของประชาชนจีนต่อไทยอันเนื่องมาจากความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ ว่า

"...นักการทูตสหรัฐฯเขาเห็นว่าถ้าให้ความช่วยเหลือทางทหาร-ทางเศรษฐกิจเหมือนเดิมตอนนี้ การจะไปไปคืบคั้นกับเวียดนามในอนาคตก็จะลำบาก เขาก็พยายามลดความช่วยเหลือทางทหารลง เวียดนามก็อาจจะพอใจ..."³

ประเด็นในเรื่องการปรับความสัมพันธ์กับประชาชนจีนได้ปรากฏในเหตุการณ์มายาเกวชด้วย กล่าวคือ ในแง่หนึ่งแล้ว ปฏิกิริยาของไทยจะสืบเนื่องมาจากการที่รัฐบาลไทย

¹ ประชาชาติรายสัปดาห์, 8 พฤษภาคม 2518 หน้า 42.

² The Nation, 26 October, 1978, p.2.

³ สัมภาษณ์ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ

ต้องการแสดงให้เห็นประเทศอินโดจีน เห็นว่ามีมีส่วนรู้ เห็น เกี่ยวกับการที่สหรัฐราใช้ฐานทัพในประเทศ
ไทยในครั้งนี้ เพราะกรณีนี้อาจนำไปสู่การ เหยียดหน้าระหว่างไทยกับประเทศอินโดจีนได้ และ
จะเห็นได้ว่า ประเด็นนี้เป็นประเด็น เกี่ยวกับภายนอกที่ได้รับการกล่าวถึงจากสื่อมวลชนและมติ
มหาชนมากที่สุดใน เหตุการณ์ครั้งนี้ ดังที่จะ เห็นได้จากบทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์บางกอก
โพสต์ว่า

" เหตุการณ์นี้ทำให้ไทยอยู่ในฐานะที่กระอักกระอ่วนในการ
พยายามที่จะ โกล่เกลี่ยคืนดีกับรัฐบาลใหม่ของกัมพูชาและ เวียดนาม
ไทยไม่ต้องการ เหยียดหน้ากับกัมพูชาซึ่งจะนำไปสู่การ เหยียดหน้ากับ
เวียดนามด้วย....

การเข้ามาของนาวิกโยธินอาจทำให้กัมพูชา เห็นว่า เป็น
"การย่ำยี" ของไทยต่อกัมพูชาซึ่ง เราไม่ต้องการ "1

พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณได้กล่าว โยงประเด็นนี้ทันทีที่กลับถึงประเทศไทย ในขณะที่
กำลังเกิดเหตุการณ์ว่า

" ประเทศอาเซียนมีความ เห็นใจไทยมาก เพราะ
การกระทำของสหรัฐราทำให้เกิดความยุ่งยากในการฟื้นฟู
ความสัมพันธ์กับประเทศ เพื่อนบ้าน... เราจะเจรจา
อย่างฉันทมิตร เพื่อให้ถอนทหารและฐานทัพสหรัฐราออกไป "2

นอกจากนี้ ยังเห็นได้ชัดแจ้งที่ว่า เหตุผลประการหนึ่งที่รัฐบาลยื่นมาตรการแสดงความ
ต้องการที่จะทบทวนข้อตกลงและควบคุมการใช้ฐานทัพสหรัฐราในประเทศไทยนั้นก็ เพราะปัญหา
เรื่องฐานทัพกับความหวาดระแวงของประเทศอินโดจีนดังจะ เห็นได้จากคำกล่าวของนายกรัฐมนตรี
ในขณะที่เกิดเหตุการณ์นี้ว่า

1 Bangkok Post, 15 May, 1975, p.4.

2 โปรดดูรายละเอียดในบทที่ 2

“ ถ้าสหรัฐายังมีฐานทัพในไทย สองประเทศนี้
(เวียดนามและกัมพูชา) ก็จะไม่มั่นใจไทยหรือ
รู้สึกไม่สบายใจ เพราะอาจเกิดการรบอีกเมื่อไรก็ได้
แต่ถ้าฐานทัพและทหารออกไป สองประเทศนี้ก็หมด
ความระแวงไทย ”¹

ในประเด็นนี้ พล.ต.ชาติชาย ยังได้อธิบายกับผู้เขียนต่อมาว่า ประเทศอินโดจีน
จีนและโซเวียตต่างก็มีความระแวงไทยในเรื่องฐานทัพอเมริกันและเป็นอุปสรรคต่อการเจรจา
กับประเทศเหล่านั้น เพราะฉะนั้น รัฐบาลจึงต้องการทบทวนข้อตกลงในเรื่องนี้ทั้งหมด เพื่อที่จะจัด
การให้ทหารอเมริกันออกไปโดยเรียบร้อย²

ในสภาวะการเปลี่ยนแปลงภายนอกดังกล่าวซึ่งทำให้ผู้นำไทยตระหนักในความจำเป็น
ที่จะต้องปรับความสัมพันธ์กับสหรัฐและฟื้นฟูความสัมพันธ์กับประเทศอินโดจีนนั้น แต่ในขณะเดียวกัน
ก็จะเห็นได้ถึงสภาวะอันตกลอยอยู่ในทางเลือกลำบาก (dilemma) ของผู้นำไทย เนื่องจากว่า
ในด้านหนึ่งนั้น ผู้นำไทยก็ตระหนักดีว่าสหรัฐเองจะไม่ทำตนให้เป็นที่พึ่งได้ดังเดิมอีกต่อไป
อีกทั้งสภาวะการผันแปรในการเมืองภายนอกประเทศนั้นก็ทำให้นโยบายการพึ่งพิงสหรัฐ
เช่นนั้นไม่สอดคล้องกับสถานการณ์อีกต่อไป³ แต่ในอีกด้านหนึ่ง ประเทศไทยก็เคยได้รับประโยชน์
อย่างมากจากระบบพันธมิตรนี้ โดยเฉพาะการมีมหาอำนาจคุ้มครองด้านความมั่นคงให้อย่างยาว
นานซึ่งในสภาวะเช่นนั้น ประเทศไทยได้สามารถรอดพ้นจากภัยคุกคามทั้งภายในและภายนอก

¹ ไปรดดูรายละเอียดในบทที่ 2

² สัมภาษณ์ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ

³ เป็นไปได้ว่า แม้แต่ฝ่ายทหารก็ตระหนักในแนวโน้มนี้เช่นกัน ดังที่เห็นได้จากคำพูด
ของ พล.อ.กฤษณ์ สีวะรา ผู้บัญชาการทหารสูงสุดในรัฐบาลนี้ที่ได้กล่าวภายหลังการลดความ
ช่วยเหลือของสหรัฐต่อประเทศอินโดจีนว่า “ไม่น่าจะไว้วางใจเหมือนกันหากสหรัฐจะทิ้งเพื่อน
ทั้งมิตรแบบที่ทำมาแล้ว ก็น่าวิตกและเป็นเรื่องที่ถูกคนก็เป็นห่วง” ไปรดดูใน ประชาชาติราย
สัปดาห์, 8 พฤษภาคม 2518 หน้า 7.

มาได้¹ อีกทั้งยังเป็นไปได้ว่า ผู้นำไทยก็ยังคงคาดหวังและต้องการความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา ในระดับหนึ่ง ประเด็นนี้อาจเห็นได้จากทัศนะของ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ ที่ว่า

" เมื่อมีการตกลงสนธิสัญญาปารีสและถอนทหารออกจาก อินโดจีนนั้น เราได้รับความยากลำบากมาก ต้องต่อสู้ ด้วยตัวเอง SEATO ก็เลิก เราพยายามขอให้เอาไว้ เพราะอย่างน้อยตั้งแต่ตั้ง SEATO จนเลิก เราไม่เคยเสียแผ่นดินให้ฝ่ายคอมมิวนิสต์เลย แต่สหรัฐไม่เอาด้วย เพราะฉะนั้น เราก็ต้องช่วยตัวเอง จะทำอย่างไรกับทหารสหรัฐ เราอยากขอให้หน่วยบินทางยุทธศาสตร์ได้ช่วยเหลือเรา เขาก็ไม่ยอมอยู่² "

แต่จุดประสงค์การปรับความสัมพันธ์ที่ผู้กำหนดนโยบายพลเรือนคาดหวังนั้น อาจกล่าวได้ว่า คือความเป็นพันธมิตรในรูปแบบใหม่ซึ่งมิใช่ความสัมพันธ์ในลักษณะ "พี่-เบิ้ม-ลูกน้อง" ดังที่เป็นมา แต่เป็นประเทศเอกราชที่เคารพในสิทธิอธิปไตยและเกียรติภูมิของกันและกัน ดังที่จะเห็นได้จากทัศนะของนายอานันท์ ปันยารชุนที่ว่า

¹ ดังที่ Paribatra ได้สรุปไว้ว่า

"...เป็นเวลากว่าสองทศวรรษที่ระบบพันธมิตรอเมริกันได้ให้การประกันในด้านความมั่นคงทางทหารซึ่งมีประสิทธิภาพมากที่สุดและสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด เท่าที่ประเทศไทยเคยประสบมา และในช่วงตั้งแต่กลางทศวรรษ 1950 จนถึงกลางทศวรรษ 1960 ภายใต้ระบบสันติภาพซึ่งมีสหรัฐฯเป็นผู้ค้ำจุน ('Pax Americana') นั้น เป็นที่แจ่มชัดว่าภัยคุกคามทั้งจากภายนอกและภัยก่อการร้ายภายในมีน้อยมาก..."

โปรดดูรายละเอียดใน Paribatra, Thailand's Defence Policy... ,

p. 39.

² สัมภาษณ์ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ

"....หลายปีมาแล้วที่ประเทศคอมมิวนิสต์และสื่อมวลชน
บางกลุ่มได้เรียกประเทศไทยว่า "รัฐลูกน้อง"
(a client state) ในขณะที่การเรียกเช่นนั้นไม่
ถูกต้องอีกแล้วและมันทำให้เรารู้สึกเจ็บปวด สิ่งที่เรา
พยายามทำในขณะนี้คือการสร้าง partnership ใหม่
กับสหรัฐฯ บนพื้นฐานความเสมอภาค และสร้างผลประโยชน์
แก่ทั้ง 2 ฝ่ายอย่างเคร่งครัด นั่นคือทั้งหมดที่เราเรียก
ร้องว่าเราจะต้องได้รับการปฏิบัติฉันท์มิตรและในฐานะ
partner ที่เท่าเทียมกันซึ่งอาจเป็น junior partner
แต่ก็ยังคงมีความเท่าเทียมกัน" ¹

นอกจากนี้ ก็จะได้เห็นได้จากทัศนะของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ที่ว่า นโยบายการให้ถอนทหาร
สหรัฐฯออกไปภายใน 1 ปีนั้น ก็เพื่อรักษาลิทธิอธิปไตยและเกียรติภูมิของประเทศไทยดังที่ว่า

"....(นโยบายการให้สหรัฐถอนทหารทั้งหมดภายใน 1 ปีนั้น)
มิใช่เป็นการ "ตะไค้ง" หรือ "ต่อต้าน" สหรัฐฯดังที่มีผู้กล่าวหา
แต่เป็นการพิทักษ์ผลประโยชน์ของสหรัฐฯโดยไม่เป็นการละเมิด
สิทธิอธิปไตยของประเทศเรา กล่าวคือ เป็นการลดเกียรติภูมิและ
ความเคารพตนเองในฐานะประเทศเอกราช" ²

เพราะฉะนั้น ก็จะเห็นได้ว่า กระบวนการปรับความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกามีลักษณะเป็นกระบวนการ
การที่ค่อยเป็นค่อยไปซึ่งมิใช่เรื่องที่เร่งด่วนและมีได้มีความกระทบกระทั่งต่อกันแต่อย่างใด

¹ แม้ว่า คำกล่าวนี้จะมีขึ้นภายหลังการเกิดเหตุการณ์มายา เกวชแล้ว แต่เนื้อหาสาระ
ดังกล่าวก็สามารถชี้ถึงประเด็นกว้าง ๆ โดยทั่วไปได้ โปรดดูคำให้สัมภาษณ์ดังกล่าวได้ใน
Foreign Affairs Bulletin, อ้างแล้ว, หน้า 26-27.

² สุนทรพจน์ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ใน The Nation, อ้างแล้ว.

"สภาวะปกติ" ในการปรับความสัมพันธ์กับสหรัฐานี้ อาจเห็นได้จากการที่ทหารไทยอนุญาตให้สหรัฐานำนาวิกโยอินขึ้นบกที่อุตะเถาได้โดยที่มิได้รู้สึกว่าการขึ้นนี้อาจนำไปสู่ปฏิบัติการคัดค้านอย่างรุนแรงจากทั้งรัฐบาลและมติมหาชน และดูเหมือนจะเห็นว่าเป็นการกระทำที่สมควรแล้วด้วยซ้ำ¹ หรือจากทัศนคติของอดีตผู้นำทหารไทยบางคนนั้นก็มิได้เห็นว่ากรณีนี้เป็นเรื่องแปลกหรือผิดปกติ เนื่องจากว่า เป็นสิ่งที่เคยประพฤติกฎปฏิบัติกันมาก่อนในอดีต²

จากปัจจัยระยะยาวซึ่งมีทั้งภายในและภายนอกดังที่ได้วิเคราะห์มาแล้วนั้น ทำให้เห็นได้ว่าปัจจัยดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อการมองของผู้กำหนดนโยบายไทยอันทำให้เห็นถึงแนวโน้มที่ทำให้ไทยกับสหรัฐาท่างเห็นกันอยู่แล้ว แต่ในการปรับความสัมพันธ์นี้ ผู้นำไทยก็ตกอยู่ในทางเลือกอันลำบาก (dilemma) ซึ่งเป็นผลมาจากสภาวะแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกอันทำให้การดำเนินการปรับความสัมพันธ์นี้มีลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไปและเป็นขบวนการต่อเนื่องตามลำดับมา เพราะฉะนั้น ปัจจัยระยะยาวแต่ประการเดียวจึงไม่อาจอธิบายได้ว่า เหตุใดปฏิบัติการของผู้นำไทยในเหตุการณ์มายา เกวชจึงมีลักษณะที่แข็งกร้าวและรุนแรง และสิ่งที่อธิบายได้ก็คือปัจจัยเฉพาะหน้าซึ่งจะได้วิเคราะห์ต่อไป

¹ เห็นได้จากทัศนคติของ พล.อ. เกรียงศักดิ์ที่กล่าวถึง เหตุการณ์นี้ขณะที่เป็นผู้ต้องหาคดีกบฏ 9 กันยายน ว่า

"....คนรุ่นก่อนรู้ว่าผมได้ทำอะไรให้เขาบ้าง ...แม้แต่ในปัญหามายา เกวช ในฐานะที่เป็นเสนาธิการทหารขณะนั้น ผมได้รับคำบอกจากเจ้าหน้าที่ขึ้นสูงสหรัฐานำนาวิกโยอินสหรัฐานจะมาขึ้นบกในเวลา 8.00 น. ที่อุตะเถา "ไปรคขอนุญาต" ขณะนั้นเป็นเวลา 22.00 น. ซึ่งผมไม่อาจจัดประชุมคณะรัฐมนตรีได้ ผมจึงบอกให้เขาทำไป ถ้าผมขอรัฐบาลและรัฐบาลปฏิเสธอะไรจะเกิดขึ้น? ความสัมพันธ์จะไม่ดีเช่นที่เป็นอยู่แน่..."

Asiaweek, 22 November, 1985, p.32.

² ตัวอย่าง เช่น ทัศนคติของจอมพลถนอม กิตติขจร และ พล.อ.สายหยุด เกิดผล ที่ให้สัมภาษณ์ต่อผู้เขียน เป็นต้น

2. ปัจจัยเฉพาะหน้า

ปัจจัยเฉพาะหน้าที่ทำให้รัฐบาลไทยมีปฏิริยาโต้ตอบสหรัฐฯ อย่างแข็งกร้าวและรุนแรง ในเหตุการณ์นี้คือ

2.1 ความกดดันทางการเมืองภายใน

ความกดดันทางการเมืองภายในอัน เป็นปัญหา เฉพาะหน้าที่รัฐบาล เผชิญอยู่ก็คือ ข้อเรียกร้องจากกลุ่มการเมืองภายในและการชุมนุมของนักศึกษา

เหตุการณ์มายา เกวชอาจกล่าวได้ว่าก่อให้เกิดปฏิริยาความไม่พอใจจากมติมหาชนภายในครั้งใหญ่ที่สุดดังจะเห็นได้จากทั้งกลุ่มการเมือง หนังสือพิมพ์ พรรคการเมือง กรรมกรและนักศึกษา ซึ่ง Ladavalaya ได้แสดงความเห็นว่า

" ไม่มีการกระทำครั้งใดในประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ ไทย-อเมริกันที่ก่อให้เกิดความโกรธแค้นและฉุนเฉียว ในหมู่ประชาชนไทยมาก เท่ากับกรณีมายา เกวช " ¹

พฤทธิสาน ชุมพล กล่าวว่า กรณีนี้ไม่มีความเห็นแย้งกันเลยระหว่างฝ่ายก้าวหน้าและฝ่ายซ้าย และเป็นการผิงกำลังกันคัดค้านสหรัฐฯอย่างแข็งขัน ²

และโดย เฉพาะอย่างยิ่ง อาจดูได้จากความเห็นของหนังสือพิมพ์ในขณะนั้นที่ว่า

" ผมอาจกล่าวได้ว่าไม่มีครั้งใดในเมืองไทยที่คนไทย ทั้งชาติจะแสดงปฏิริยาโต้ตอบกับรัฐบาลสหรัฐฯ เท่าครั้งนี้และคราวนี้ " ³

¹ Ladavalaya, Thailand's Foreign Policy Under Kukrit Pramoj....., p.167.

² สัมภาษณ์ บ.ร.ว.พฤทธิสาน ชุมพล (4 พฤศจิกายน 2528) ซึ่งดำรงตำแหน่ง รองประธานสหภาพเพื่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนและมีบทบาทร่วมในการคัดค้านสหรัฐฯ ในขณะนั้นด้วย

³ ทหารเก่า, "ทีเล่น...ทีจริง" สยามรัฐ, 16 พฤษภาคม 2518 หน้า 8.

และ

"...ความรู้สึกของสาธารณชนในประเทศไทยขณะนี้
ต่อต้านอเมริกันสูงมาก" ¹

แม้ว่ากลุ่มเหล่านี้จะมีความเห็นสอดคล้องกับรัฐบาลคือคัดค้านการกระทำของสหรัฐฯ เช่นเดียวกัน แต่ก็ได้สร้างข้อเรียกร้องที่แข็งกร้าวเกินรัฐบาลด้วย (ไปรูดอบทที่สองและภาคผนวกประกอบ) และโดยเฉพาะอย่างยิ่งยังมีการชุมนุมของนักศึกษาติดต่อกันหลายวันที่หน้าสถานทูตอเมริกันซึ่งมีผู้เข้าร่วมจำนวนมาก และมาตรการโต้ตอบสหรัฐฯของรัฐบาลก็มีลักษณะที่สอดคล้องกับข้อเรียกร้องเหล่านี้ด้วย ²

ในแง่หนึ่งแล้ว กระแสข้อเรียกร้องภายในที่รุนแรงนี้เป็นสิ่งผลักดันที่ทำให้รัฐบาลไม่อาจนิ่งเฉยได้และเป็นข้อเรียกร้องที่รัฐบาลต้องรับฟังในระดับหนึ่งซึ่ง เป็นลักษณะของระบบการเมืองในขณะนั้นอยู่แล้วดังที่ นายอานันท์ ปันยารชุนได้กล่าวถึงประเด็นนี้ต่อมาชัดเจนว่า

" สิ่งหนึ่งที่ทางการสหรัฐฯจะต้องเข้าใจคือ ไม่ใช่ว่าการเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้นแล้วในภูมิภาคส่วนนี้ของโลกเท่านั้น หากการเปลี่ยนแปลงนั้นได้เข้ามามีส่วนอย่างลึกซึ้งในประเทศไทยในที่สุดด้วย ไทยเราได้จัดตั้งรัฐบาลพลเรือนขึ้นแล้ว รัฐบาลจะต้องรับผิดชอบต่อความต้องการและทัศนคติของประชาชนด้วย" ³

¹ Post's Opinion, "A fair show of strength, "Bangkok Post, 17 May 1975, p.8.

² ไปรูดอบทสรุปของบทที่ 2 ประกอบ

³ ประชาชาติสัมพันธ์, "เราไม่ทิ้งเพื่อนเก่า เพื่อคบเพื่อนใหม่" สัมภาษณ์นายอานันท์ ปันยารชุน ใน ประชาชาติรายสัปดาห์, 17 กรกฎาคม 2518, หน้า 25.

แต่ในอีกแง่หนึ่ง ก็อาจกล่าวได้ว่า การที่รัฐบาลทำตามข้อเรียกร้องเหล่านั้นมิใช่เป็น เพราะความต้องการที่จะสนองตอบต่อกลุ่มนอกระบบราชการ เท่านั้น แต่เป็นเพราะว่าส่วนหนึ่ง แล้ว มติมหาชนและการชุมนุมของศูนย์นิสิตฯ เป็นสิ่งกดดันที่ทำให้รัฐบาลต้องการให้ เหตุการณ์ยุติลง โดยเร็ว เนื่องจากว่า โดยแท้จริงนั้น รัฐบาลมิได้สามารถควบคุมกลุ่ม เหล่านี้ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือการชุมนุมของศูนย์นิสิตฯ ซึ่งในกรณีนี้เป็นที่ประจักษ์ว่ารัฐบาลได้ขอร้องให้ยุติการชุมนุมหลาย ครั้งในระหว่างที่เกิด เหตุการณ์¹ แต่เมื่อศูนย์นิสิตฯยังคงยืนยันที่จะจัดการชุมนุมต่อไปนั้น รัฐบาล ก็ไม่อาจทำอะไรได้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้กล่าวโยงถึงประเด็นนี้ชัดเจน เมื่อกล่าวถึง กรณีที่เกิดการเดินขบวนในระหว่างที่ตนบริหารประเทศ เสมอว่า

"....ก็ได้พยายามจัดปิด เบ้าไป...แล้วที่ได้ไปพูดจา กันรู้เรื่อง มันก็คลี่คลายไปได้ สงบเรียบร้อยไปได้ ก็มากต่อมาก เรื่องที่ไม่สามารถจะเจรจากันได้ก็ต้องมีอยู่เสมอ กว่าจะเจรจากรู้เรื่องก็เร็วบ้างช้าบ้างก็มีการ เดินขบวน บางครั้งไม่น่าจะต้อง เดินก็เดิน ขอกันก็ไม่ให้ อย่าง เช่นกรณีเรือมาथा เกวช.... รัฐบาลก็ไม่เห็นด้วยในการกระทำของสหรัฐราและได้ยื่นประท้วง เป็นทางการ....แต่ก็ไม่เป็นที่พอใจ เพราะคนอื่นก็ต้อง ประท้วงบ้าง ความจริงรัฐบาลประท้วงก็น่าจะพอแล้ว แต่ก็ไม่พอนิสิตนักศึกษาไปประท้วงหน้าสถานทูต ก็ไปทำอะไรต่ออะไรกัน กระหมกก็ไม่รู้จะทำอย่างไรได้...."²

ยิ่งกว่านั้น การชุมนุมนี้ก็อาจนำไปสู่การบานปลายของ เหตุการณ์ได้ดังที่ได้เกิดควม รุนวายเป็นระหว่างการชุมนุมหน้าสถานทูต เนื่องจากว่าในขณะนั้นได้เกิดขบวนการต่อต้านนักศึกษา

¹ โปรดดูบทที่ 2 ประกอบ

² คึกฤทธิ์ ปราโมช "ชีวิตการ เป็นนายกรัฐมนตรี" บรรยายที่หอประชุมใหญ่จุฬาลา

๓ กุมภาพันธ์ 2521 อ้างใน สละ ลิขิตกุล, คึกฤทธิ์ ปราโมช : ชีวิตและงาน, หน้า 73.

เกิดขึ้นแล้ว¹ และความกังวลต่อการที่อาจ เกิดเหตุการณ์รุนแรงดังที่มัก เกิดขึ้น เสมอในการชุมนุมต่าง ๆ นั้น อาจเห็นได้จากที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์กล่าวกับผู้เขียนต่อมาว่า

" ผมรู้ว่าผมยุติ (การเดินขบวนของนักศึกษา) ไม่ได้ ตอนนั้นไม่มีใครคุมได้ว่าให้ยุติ ผมได้แต่คุมไม่ให้ไป ข้างกัน เท่านั้น คอยจัดตำรวจ จัดทางเดินให้ ไม่ให้ไปปะทะกับนักเรียนอาชีวะซึ่งคนอื่นคุมอยู่ ผมเอาแผนที่มาทางกับผู้บัญชาการตำรวจนครบาล ตำรวจ คอยอยู่ทุกแห่ง ไม่ให้ไปเจอกับนักเรียนอาชีวะซึ่ง เขาคอยเดินมาติดกับนักศึกษา แค่นั้นผมก็หนัก เต็มทีแล้ว ที่ไม่ถึงกับให้ตายกัน "

และ

" หวังใจว่า เหตุการณ์จะบานปลาย โดยเฉพาะ mob ของนักศึกษา ไปประท้วงก็ เพื่อบรรเทาความรู้สึก ให้รุนแรงน้อยลง " ²

ความกังวลต่อการชุมนุมของนักศึกษายัง เห็นได้จากทัศนะของ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ ที่ว่า

" ปล่องไฟก็จะมากขึ้นทุกที ถ้านักศึกษา purely แล้ว ก็ไม่เป็นไร หรือคนไทยก็ไม่เป็นไร ถ้ามีมือที่สาม มาแทรกซึม มันจะทำให้ช่องว่างกว้างขึ้นทุกที " ³

¹ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ผู้นำการชุมนุมผู้หนึ่งในขณะนั้น กล่าวว่า "...การเดินขบวน ถูกแทรกแซงโดยกลุ่มบุคคลที่ผม เชื่อว่าได้รับการจัดตั้งมาจากหน่วยงานของรัฐที่ทำหน้าที่ปราบปราม หน่วยใดหน่วยหนึ่ง พวกนี้แต่งตัว เป็นชาว เวียดนาม ใส่หมวกแบบที่เราเห็นคนเวียดนามใส่ในรูปภาพ กระซากองอ เม็กซิกันมาปีศาจระดกกลางที่ชุมนุม เพื่อทำลายภาพพจน์ของนักศึกษา ผมไม่รู้ว่าคนเหล่านี้ เป็นใคร รู้แต่ว่าไม่ใช่คนในกลุ่มนักศึกษาแน่นอน เขาทำน่าเกลียดมาก "

สัมภาษณ์ เสกสรรค์ ประเสริฐกุลทางจดหมาย, 15 ตุลาคม 2528.

² สัมภาษณ์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

³ สัมภาษณ์ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ

เพราะฉะนั้น รัฐบาลจึงต้องการให้การชุมนุมนี้ยุติลงโดยเร็วดังที่จะเห็นได้จากการที่ พล.ต.ชาติชาย ได้ขอร้องให้ผู้อำนวยการศึกษายุติการชุมนุม "โดยสัญญาว่าจะประท้วงสหรัฐฯ ให้อย่างถึงที่สุด"¹ และการขอให้อุปทูตสหรัฐฯ ส่งสารขอโทษ " เพื่อให้หมดเรื่องกันเสีย"²

เมื่อพิจารณาถึงความกดดันจากกลุ่มการเมืองและโดย เฉพาะการชุมนุมของนักศึกษา ซึ่งรัฐบาลต้องสนองตอบนี้แล้ว อาจกล่าวได้ว่า เป็นผลมาจากความกังวลของรัฐบาลที่ว่า ถ้าหาก เหตุการณ์ยืดเยื้อต่อไปนั้น อาจจะกระทบกระเทือนถึง เสถียรภาพรัฐบาลซึ่งเป็นจุดอ่อนสำคัญที่มี มาก่อนแล้วอันได้แก่ เรื่องดุลยภาพระหว่างพลังพลเรือนและฝ่ายทหารดังที่จะได้กล่าวถึงต่อไป

2.2 ความต้องการทางการเมืองของรัฐบาลพลเรือน

ปฏิกิริยาของรัฐบาลที่แข็งกร้าวต่อสหรัฐฯ ในเหตุการณ์นี้ยังมีสาเหตุจากความ ต้องการทางการเมืองของรัฐบาลด้วย กล่าวคือ การที่รัฐบาลพลเรือนมองว่าพลังมติมหาชน เหล่า นี้เป็นพลังที่มีศักยภาพที่จะสนับสนุนจุดยืนของรัฐบาลด้วย เนื่องจากรัฐบาลเห็นว่ากรณีนี้ เป็นการ ทดสอบอำนาจระหว่างรัฐบาลพลเรือนกับฝ่ายทหารกรณีหนึ่ง อันทำให้เห็นได้ว่าในขณะที่เกิด เหตุการณ์นั้น ทั้งนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีต่างประเทศได้กล่าวสนับสนุนการชุมนุมของนักศึกษา ตลอดเวลา

กรณีนี้ซึ่งได้กลายเป็นกรณีทดสอบอำนาจระหว่างรัฐบาลพลเรือนกับทหารนั้นจะสืบเนื่อง มาจากความต้องการของรัฐบาลพลเรือนที่จะเสริมสร้างอำนาจของรัฐบาลอื่น เนื่องมาจากว่า ปัญหาสำคัญที่รัฐบาลพลเรือนหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคมต้องเผชิญก็คือ ปัญหาในเรื่องสถานภาพ ของกลุ่มอำนาจเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือกลุ่มทหารซึ่งยังมีความ เข้มแข็งอันทำให้รัฐบาลพลเรือน

1

ไปรคดูบทที่สองประกอบ

2

สัมภาษณ์ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ

ไม่อาจควบคุมอำนาจการบริหารประเทศได้อย่างเต็มที่¹ เมื่อรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เข้าบริหารประเทศนั้นก็เห็นได้ถึงความพยายามที่จะ เสริมสร้างอำนาจของรัฐบาลที่มาจาก การเลือกตั้งที่ได้ปรากฏในคำแถลงนโยบายของรัฐบาลและในโครงการดำเนินงานของรัฐบาลต่อมา²

¹ ปัญหานี้ได้เกิดขึ้นนับตั้งแต่สมัยรัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์แล้ว ดังตัวอย่างที่พูดมาในประเทศไทยกล่าวว่า เขาประสบความสำเร็จอย่างมากในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศ เพราะการตัดสินใจครั้งสุดท้ายยังคงอยู่ในฝ่ายทหาร

โปรดดูใน Ladavalaya, Thailand's Policy Under Kukrit Pramoj..., pp.133-135.

² รัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้แถลงนโยบายต่อสภาประการหนึ่งซึ่งน่าสนใจมากกว่า "ค่านิยมทางสังคมบางประการที่ยัง เป็นตัวถ่วงความ เจริญของบ้าน เมืองในระยะนี้ จะต้องมีการชี้้นำให้เปลี่ยนไป และรัฐบาลนี้ได้กำหนดวิธีการไว้ดังนี้

ก. ใช้สื่อสารมวลชนชี้แจงให้ประชาชนเข้าใจว่า สิทธิอำนาจต่าง ๆ นั้นมาจากประชาชน ไม่ใช่มาจากผู้ทรงอำนาจที่ไหน

ข. คนไทยจะต้องไม่ยอมรับนับถืออำนาจอันไม่ชอบธรรมและได้มาด้วยการทุจริต เป็นอันขาด (คำแถลงนโยบายของรัฐบาลต่อสภาผู้แทนราษฎร 19 มีนาคม 2518)

กรณีนี้น่าจะเป็นสิ่งที่ชี้ถึงความพยายามของรัฐบาลที่จะสร้างการสนับสนุนจากประชาชนและลด ภัยรุกรามของกลุ่มอำนาจเดิม โดยเฉพาะกลุ่มทหารซึ่ง เคยมีอำนาจทางการเมืองมาโดยมิได้ผ่านประชาชนและในหลายครั้ง เป็นการใช้กำลังด้วยซ้ำ อีกทั้งรัฐบาลยังได้ดำเนินโครงการต่าง ๆ ต่อมาที่เป็นการกระจายอำนาจสู่ประชาชนและสร้างการควบคุมโดยตรงระหว่างรัฐบาลกับประชาชน ดังเช่นที่เห็นได้ชัดจากโครงการสภาตำบล เป็นต้น ไม่ควรดูรายละเอียดเกี่ยวกับการดำเนินงานเหล่านี้ใน Morell and Samudavanija, Political Conflict in Thailand, pp.123-130.

และใน เหตุการณ์นี้ก็จะได้เห็นได้ถึงความพยายามในการ เสริมสร้างอำนาจของรัฐบาลประการหนึ่ง คือการควบคุมพฤติกรรมของทหารไทย โดยเฉพาะในเรื่องฐานทัพและสิ่งอำนวยความสะดวกทาง ทหารของสหรัฐอเมริกาในประเทศไทย ซึ่งรัฐบาลก็กฤทธิ เห็นว่า เรื่องฐานทัพนี่จะเป็น เรื่องหลัก เรื่อง หนึ่งในการควบคุมฝ่ายทหารด้วย เพราะในอดีตที่ผ่านมา เรื่องนี้จะถูกควบคุมและจัดการในฝ่าย ทหารโดยเฉพาะในหมู่ผู้นำทหารระดับสูง¹ และฝ่ายพลเรือนหรือกระทรวงการต่างประเทศจะ ไม่มีโอกาสรับทราบถึงข้อตกลง เหล่านี้²

และในขณะที่เกิด เหตุการณ์มายา เกวชนี้ก็กำลัง เป็นช่วงที่รัฐบาลกำลังดำ เนินการใน เรื่องฐานทัพด้วย กล่าวคือ ในวันที่ 13 พฤษภาคม 2518 นั้น คณะรัฐมนตรีกำลังพิจารณา เรื่อง การตั้งคณะกรรมการตามข้อ เสนอของรัฐมนตรีต่างประเทศ เพื่อพิจารณา เกี่ยวกับฐานทัพสหรัฐฯ และเพื่อจะดำ เนินนโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับการถอนทหารสหรัฐฯออกทั้งหมดภายใน 1 ปี ตามคำแถลงนโยบายของรัฐบาลเมื่อเข้ารับบริหารประเทศ กระบวนการดำ เนินการดังกล่าวจึงน่าจะ มีความยากลำบากมิใช่น้อย เพราะนอกจากกระทรวงการต่างประเทศแทบจะไม่มี เอกสาร เหล่า นี้แล้ว ข้อตกลงบางอย่างก็เป็นเพียงการตกลงด้วยปาก เปลา เท่านั้น³

¹ จอมพลถนอม กิตติขจร ให้สัมภาษณ์ผู้เขียนว่า ในการตกลงเรื่องการตั้งฐานทัพหรือ การนำทหารสหรัฐฯมาประจำในประเทศไทยนั้น ท่านมักพูดคุย เป็นการส่วนตัวกับฝ่ายทหารหรือ ผู้นำสหรัฐฯ

² นายถนัด คอมันต์ กล่าวว่า "สหรัฐฯมักชอบเจรจาลับกับฝ่ายทหารของไทยโดยเฉพาะ กับนายกา ซึ่งเป็น รมต. กลาโหมด้วย เพื่อก่อสร้างสนามบินและฐานทัพทางอากาศ...บางแห่ง ได้กระทำกันอย่างเร้นลับและรู้เห็นกันเพียงผู้นำทหารชั้นสูง ๆ เท่านั้น คณะรัฐมนตรีและข้าพเจ้า ในฐานะ รมต. ดบท.เวลานั้นไม่เคยทราบเรื่อง " โปรดดูคำสัมภาษณ์นี้ใน ประชาชาติราย สัปดาห์, 17 กรกฎาคม 2518, หน้า 25.

³ สัมภาษณ์นายอานันท์ ปันยารชุน, ประชาชาติสัมภาษณ์, ประชาชาติราย สัปดาห์, 17 กรกฎาคม 2518 หน้า 25.

เพราะฉะนั้น เมื่อเกิดเหตุการณ์มายา เกวช จะเห็นได้ว่า รัฐมนตรีต่างประเทศได้กล่าวโยงเหตุการณ์นี้เข้ากับประเด็นดังกล่าวทันทีคือ

" ปัญหาเรื่องฐานทัพต่างชาติในไทย เป็นผลจากทัศนคติที่ว่า เรื่องฐานทัพทหารควร เป็นความลับทางทหาร แต่ขณะนี้รัฐบาลได้มอบให้กระทรวงการต่างประเทศรับผิดชอบปัญหานี้แล้ว "

และย้ำต่อมาอีกว่า

" แต่ เดิมกระทรวงต่างประเทศไม่เคยมีส่วนร่วมในการกำหนดข้อตกลงของสองประเทศนี้เลย แต่จากนี้เป็นต้นไป รัฐมนตรีต่างประเทศจะต้อง เป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดข้อตกลงกัน เช่นนั้น " ¹

นอกจากนี้ การยื่นมาตรการที่จะควบคุมและทบทวนข้อตกลงเรื่องฐานทัพนั้น ยังน่าจะเป็นไปได้ว่า อันที่จริงแล้ว สหรัฐฯยังมีสิทธิที่จะใช้ฐานทัพดังกล่าวอีกหรือไม่ และหากยังมี ดูเหมือนผู้นำพลเรือนจะเห็นว่า ผู้อนุญาตใช้นั้นจะต้องเป็นรัฐบาลมิใช่ทหาร กรณีนี้อาจพิจารณาได้จากคำอธิบายของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์คือผู้เขียนในประเด็นที่ว่า สหรัฐฯมิได้แจ้งต่อรัฐบาลเลยในเรื่องการนำนาวิกโยธินขึ้นบกใช้หรือไม่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้กล่าวว่า

" ไม่เลย ความจริงนี้บอกก็ได้ไม่เห็นเสียหาย "

และต่อประเด็นที่ว่า สหรัฐฯ บอกฝ่ายทหารแล้วนั้น

" ทหารไม่ใช่รัฐบาล... สหรัฐฯก็เป็นประเทศใหญ่โต ไม่รู้ไปมีนิสัยยังไง ชอบไปกระซิบบอกทหาร เผ้ายามหน้าประตูบ้านใคร " ²

¹ โปรดดูในบทที่ 2 ประกอบ

² สัมภาษณ์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ กล่าวในประเด็นเดียวกันนี้ว่า

“ ข้อตกลงเดิมในการใช้อู่ตะเภาที่อยู่ซึ่งกระทรวงต่างประเทศ
ไม่มีเอกสารนี้ ข้อตกลงที่เขาทำกับทหารก็ยังไม่ได้เลิก
เขาก็ใช้ได้... เขาอ้างว่าฐานทัพนี้ใช้ร่วมกัน เขามีสิทธิ
ใช้ได้... คือรัฐบาลก่อน ๆ เขาร่วมมือกันใกล้ชิดที่สุดในโลก
ทางทหาร มา เปลี่ยนฉับพลัน เขากลับตัวไม่ทัน นึกว่ายัง
เหมือนเดิม ”¹

การระดมพลังมติมหาชนสนับสนุนจุดยืนรัฐบาลจึงเห็นได้จาก การที่ผู้นำรัฐบาลชุดสนับสนุน
การประชุมประท้วงของนักศึกษาตลอด เวลา ในประเด็นนี้ ผู้ที่มีบทบาทหนึ่ง ในเหตุการณ์ขณะนั้น
ได้ชี้ว่า บรรยากาศในขณะนั้นมีความ เห็นพ้องกันของทั้งรัฐบาลและมติมหาชนที่ต้องการให้ทหารมี
บทบาทจำกัดในขอบเขตของตน² และการมีปฏิกิริยาโต้ตอบอย่างรุนแรงจากสาธารณชนก็ เป็น
จุดหนึ่งที่ฝ่ายทหารรู้สึกงุนงงรวมทั้งมิได้มีปฏิกิริยาใด ๆ ในเหตุการณ์³

อย่างไรก็ตาม มีข้อที่น่าสังเกตุก็คือ การที่นายทหารชั้นผู้ใหญ่บางคนได้แสดงจุดยืน เข้า
ข้างรัฐบาล อาทิเช่น

พล.อ.กฤษณ์ สีวะรา ผู้บัญชาการทหารบกและรักษาการผู้บัญชาการทหารสูงสุดกล่าว
ต่อสาธารณชนว่าไม่ทราบเรื่องการส่งนาวิกโยธินของสหรัฐอเมริกาในครั้งนี้เลย และหากสหรัฐจะ
ส่งทหารมาก็ควรแจ้งให้ไทยทราบก่อนซึ่งตามหลักการแล้วต้องแจ้งไปยังกระทรวงการต่างประเทศ⁴

¹ สัมภาษณ์ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ

² สัมภาษณ์ ม.ร.ว.พศุทธิสาน ชุมพล, 4 พฤศจิกายน 2528. และอดีตผู้นำนักศึกษา
ซึ่งเป็นผู้นำคนหนึ่งในการจัดการชุมนุมประท้วงครั้งนี้ (ไม่เปิดเผยนาม)

³ สัมภาษณ์ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ

⁴ ประชาชาติรายวัน, 15 พฤษภาคม 2518, หน้า 1.

พล.ร.อ.อมร ศิริกายะ เสนาธิการทหารเรือ กล่าวว่า ทหารเรือไม่ทราบว่ามีใครอนุญาตให้นาวิกโยธินสหรัฐฯ เข้ามาและทหารเรือจะทำตามคำสั่งของรัฐบาลที่จะให้นาวิกโยธินออกไป¹

เพราะฉะนั้น อาจกล่าวได้ว่า จุดนี้อาจ เป็นอีกจุดหนึ่งที่เสริมความมั่นใจของรัฐบาลในการดำเนินมาตรการต่าง ๆ ด้วย นอกเหนือจากความมั่นใจและแน่ใจแล้วว่าพลังมติดิมทาสสนับสนุนรัฐบาล

นอกจากนี้ ความต้องการทางการเมืองของรัฐบาลอีกประการหนึ่งก็คือ การระดมพลังมติดิมทาสเพื่อสนับสนุนสถานภาพของรัฐบาลต่อสหรัฐฯ ด้วยอัน เนื่องมาจากการที่รัฐบาลมองว่ากรณีนี้เป็นกรณีทดสอบ (test-case) ในเรื่องความเป็นอิสระและเป็นตัวของตัวเองต่อสหรัฐฯ ด้วย ซึ่งเป็นประเด็นที่อยู่ในแนวความคิด

คิดของผู้นำไทยมา เป็นเวลานานดังที่ได้อธิบายไว้ข้างต้นแล้ว และในกรณีนี้ ก็ไม่เป็นที่น่าสงสัยเลยว่าจุดยืนของรัฐบาลดังกล่าวมีความสอดคล้องกับมติดิมทาสภายในด้วย เพราะฉะนั้น ก็จะเห็นได้ว่า ในระหว่างที่เกิดเหตุการณ์นั้น นายกรัฐมนตรีได้กล่าวไว้ว่า เหตุการณ์นี้เป็นการท้าทายศักดิ์ศรีของไทยมาก คนซึ่งเป็นหัวหน้ารัฐบาลจะต้อง เป็นผู้รักษาศักดิ์ศรีของชาติ เพราะประเทศไทยเป็นประเทศเอกราชตลอดมาซึ่งจะล้มประวัติศาสตร์ในข้อนี้ไม่ได้¹ อีกทั้งยังเห็นได้จากการกล่าวถึงการชุมนุมของศูนย์นิสิตฯ ในขณะที่เกิดเหตุการณ์ว่า

" เป็น เรื่องของประชาชนที่รักชาติและก็ได้ไม่ได้ทำผิดกฎหมาย ไม่ได้ทำร้ายหรือละเมิดทรัพย์สินใคร แต่ประท้วงตาม เสรีภาพที่มี ประชาชนในประเทศประชาธิปไตยไหน ๆ ก็ทำเช่นนี้ได้ อีกทั้งประชาชนไทยที่ประท้วงสหรัฐฯ ก็ทำอย่างสุภาพมากกว่าประชาชนในประเทศอื่น ๆ ซึ่งผมรู้สึกภูมิใจในมรรยาทอันดีของประชาชนไทย " และ

" จะ เป็นการดีด้วยซ้ำถ้านักศึกษาจะประท้วงด้วย ถ้าเราช่วยกันประท้วง สหรัฐฯ ก็อาจจะกลัว " ²

¹ สยามรัฐรายวัน, 16 พฤษภาคม 2518, หน้า 1.

² โปรดดูรายละเอียดในบทที่ 2

ดร. เกษม ศิริสัมพันธ์ เลขานุการส่วนตัวของนายกรัฐมนตรีในขณะนั้นได้ย้ำถึงประเด็นนี้เช่นกันว่า

" เราอยู่ในระยะที่ต้องปรับตัวมาก.....
ต้องปรับตัวเอง เกี่ยวกับความมั่นคงภายนอก เพราะ
ฉะนั้น ในบรรยากาศนี้ เป็นปัจจัยที่ทำให้ท่านต้องแสดง
ความเด็ดขาด เพื่อให้เห็นว่าเรามีความ เป็นตัวของตัว เอง
เพราะ เวลานั้นไทยต้องการอย่างยิ่งที่จะแสดงความเป็น
ตัวของตัว เองให้แจ้งชัด ในท่ามกลางความ เปลี่ยนแปลง
ที่เกิดขึ้น เราต้องการสร้างภาพพจน์ตนเองว่าไม่อยู่ใต้อาณัติใคร"

และ

" ท่านรู้สึกว่าเป็นโอกาสอันดีที่จะแสดงความเป็นตัวของตัว เอง
รัฐบาลกำลังอยู่ในฐานะที่มั่นใจมากกว่า ถ้าดำเนินการด้วย
ความถูกต้อง เราเชื่อว่าพะพา เมืองไทยไปรอด...."¹

อย่างไรก็ตาม แม้รัฐบาลจะประสบกับความกดดันทางการเมืองและความต้องการทางการเมืองของรัฐบาลเอง แต่ขณะเดียวกันก็จะเห็นได้ว่าความแข็งแกร่งของรัฐบาลนั้นได้จำกัดในขอบเขตหนึ่งเท่านั้นซึ่งในที่สุดแล้วรัฐบาลก็ได้แสดงความประนีประนอมด้วยการแสดงความพอใจทันทีที่ได้รับ "สารแสดงความเสียใจ" จากอุซเบกิสถาน

¹

สัมภาษณ์ ดร.เกษม ศิริสัมพันธ์, 17 ตุลาคม 2528

ประเด็นนี้จะเห็นได้จากทัศนะของนายวิริติ ศักดิ์จิรพาพงศ์ รอง เลขานุการพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทยซึ่งได้มีบทบาทในการ เคลื่อนไหวคัดค้านสหรัฐฯ ในเหตุการณ์ครั้งนี้ด้วย ซึ่งกล่าวว่า "รัฐบาลเห็นว่าเป็นช่วงดีที่จะแสดงให้เห็นถึงความเป็นตัวของตัว เอง ให้โลก สหรัฐฯ และประเทศเพื่อนบ้านเห็น...อเมริกาเองก็ไม่เต็มใจที่จะอยู่ในภูมิภาคอีกแล้ว รัฐบาลก็รู้-เขาจะไม่ทอดคอดตายกับเราอยู่แล้ว"

สัมภาษณ์ นายวิริติ ศักดิ์จิรพาพงศ์, 15 ตุลาคม 2528.

กรณีดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดในปฏิกริยาอันแข็งกร้าวของรัฐบาลในสอง
ประการดังต่อไปนี้

ประการแรก ข้อจำกัดในเรื่อง เสถียรภาพรัฐบาล

ข้อจำกัดในเรื่องนี้ ทำให้รัฐบาลตระหนักดีว่าจะสามารถมีปฏิกริยาแข็งกร้าวได้ในระดับ
หนึ่งเท่านั้น และจะต้องประนีประนอมในระดับหนึ่งด้วย มิฉะนั้นแล้ว อาจกระทบกระเทือนถึง
ความอยู่รอดของรัฐบาลต่อไป

ดังที่ Girling ได้วิเคราะห์ไว้อย่างแม่นยำว่า ความอ่อนแอหลักของรัฐบาลศึกฤทธิ์
ก็คือ เวลาและความพยายามต้องหมดไปไม่ในเรื่องการต่อสู้ทางการเมืองก็ในเรื่องการใช้กลยุทธ์
ต่าง ๆ เพื่อให้รัฐบาลอยู่รอด¹ ในแง่นี้จะเห็นได้ว่า ปัญหาจะมาจากทั้งตัวรัฐบาลเองและจาก
ภายนอกรัฐบาลด้วย

ประการแรกคือ ปัญหาในตัวรัฐบาลเอง รัฐบาลศึกฤทธิ์ เป็นรัฐบาลผสมที่มาจากพรรค
การเมืองถึง 17 พรรคและพรรคของนายรัฐมนตรีก็มีเพียง 18 เสียงเท่านั้น ในสภาวะเช่นนี้
ตัวนายกรัฐมนตรีเองต้องประสบปัญหาในเรื่องการจัดสรรตำแหน่งและการควบคุม เสียงสนับสนุน
ในรัฐบาลผสมมาตั้งแต่เบื้องแรกดัง เช่นจะเห็นได้จากการคงตำแหน่งรัฐมนตรีว่างไว้เพื่อ เก็บเกี่ยว
เสียงสนับสนุนจากพรรคการเมืองต่าง เป็นต้น และตลอดเวลาของการบริหารต่อมา นายกรัฐมนตรี
ก็ยังคงต้องเผชิญและจัดการกับปัญหาเหล่านี้ดังที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ กล่าวว่

" ในสภาวะที่แทนราษฎรนั้นก็ปรากฏว่ามีพรรคการเมืองมาก
มายหลายพรรค รัฐบาลก็ไม่สามารถที่จะคุมได้ทั่วถึง
หรือรักษาระเบียบวินัยไว้ได้ ในฐานะที่กระผมเป็นนายกฯ
ก็ต้องถูกกดดันจากคนในคนนี้ พรรคตั้งแต่ใหญ่ไปหาเล็ก
ดูเหมือนอยากจะ เป็นรัฐมนตรีกันทุกคน.... มีการติดต่อ

¹ Griling, Thailand : Society and Politics, p.197.

การวิ่งเต้น การขู่ เชิญ...ก็ขู่ที่นายกาเหาะแหละ ถ้าไม่ให้
อย่างนั้นก็จะไม่สนับสนุน จะไม่ทำอย่างนี้ ก็วันวายอยู่ตลอด
...ทางด้านสภาก็ไม่เคยมีความปกติสุขแต่อย่างใดเลย แต่ละวัน
แต่ละการประชุมนั้นจะมีแต่เรื่องฝ่ายค้านก็มีเสียง มีกำลัง
เข้มแข็งมาก นอกจากฝ่ายค้านแล้ว ฝ่ายสนับสนุนรัฐบาลก็ไม่
ย่อยอีก เหมือนกัน "1

และ

" กระผมจะเป็นคนแรกที่ยอมรับว่ารัฐบาลชุดปัจจุบันของไทย
ไม่ใช่รัฐบาลในอุดมคติ เพราะถ้าหากรัฐบาลชุดนี้เป็น
รัฐบาลในอุดมคติจริง ตัวนายกาเหาะก็คงไม่ใช่กระผม และ
กระผมก็คงไม่ต้องคอยรับรายงาน เรื่องความแตกแยก
ภายในคณะรัฐมนตรีชุดรัฐบาลผสม เช่นทุกวันนี้..."2

ขณะเดียวกัน พรรคการเมือง เหล่านี้ก็ได้มีการจัดองค์กรหรือโครงสร้างที่เข้มแข็ง
เพียงพอที่จะเป็นฐานอำนาจของรัฐบาลตามที่ควรจะเป็นในระบอบประชาธิปไตยที่ผู้นำและรัฐบาลมา
จากการเลือกตั้งและพรรคการเมือง เพราะฉะนั้น เมื่อบวกกับการแย่งชิงอำนาจและความแตกแยก
ในรัฐบาลผสมดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ปัญหาทางรัฐสภาและพรรคการเมืองจึง เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความ
อ่อนแอแก่รัฐบาลมาก ยิ่งกว่านั้น ในสภาวะความอ่อนแอดังกล่าว รัฐบาลยังคงเผชิญกับปัญหา
ที่บั่นทอน เสถียรภาพจากภายนอกรัฐบาลคือจากฝ่ายทหารด้วย

ดังที่ได้กล่าวข้างต้นแล้วว่า สถาบันทหารยังคง เป็นสถาบันที่เข้มแข็ง และยังคง มีศักยภาพ
ที่จะเป็นภัยคุกคามต่อรัฐบาลพลเรือนได้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ได้กล่าวถึงปัญหาจากฝ่ายทหารซึ่งรัฐบาล
ต้องตระหนักไว้ตลอดเวลาว่า

¹ สละ ลิขิตกุล, คึกฤทธิ์ ปราโมช : ชีวิตและงาน, หน้า 72-73.

² จัตุวา กลิ่นสุนทร และคณะ, คึกฤทธิ์ 70 (กท. : อักษรสัมพันธ์, 2524) หน้า 149.

" ทางฝ่ายทหารก็มีอะไรคิดค้นขึ้นมาซึ่งก็มีข่าวว่าจะมีการ ปฏิวัติ ปฏิรูป ปฏิสังขรณ์กันอยู่ไม่เว้นแต่ละวัน กระผม อยู่กลางก็ได้พยายามทำทุกทางที่จะไม่ให้ระบอบประชาธิปไตย ต้องพังลงด้วยการปฏิวัติของทหาร ทำทุกทาง ด้วยการชี้แจง ด้วยการชี้เหตุผลจนถึงใช้เล่ห์กลทั้งหมด...."¹

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่ารัฐบาลพลเรือนต้องประสบปัญหาารอบด้านอันทำให้ เสถียรภาพ ของรัฐบาลมีความไม่แน่นอน เป็นอย่างยิ่งดังที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ได้สรุปปัญหาของรัฐบาลจากทั้ง ด้านรัฐสภา ทหารและกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ไว้อย่างชัดเจนว่า

" ตลอดเวลาที่กระผม เป็นนายภาวนั้น ก็เป็นระยะเวลาที่มี รัฐธรรมนูญฉบับพุทธศักราช 2517 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่เป็น ประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์ ประชาชนมีสิทธิ เสรีภาพทุกคน แม้แต่จะใส่แว่นระเบิดกันตามถนนหนทางก็ทำได้ นอกจากนี้ ผู้แทนราษฎรก็มีอำนาจวาสนา....

....กระผมก็ได้แต่พยายามป้องกันฝ่ายถืออาวุธไม่ให้ปฏิวัติ หรือเข้ามาทำลายระบอบประชาธิปไตยทางหนึ่ง อีกทางหนึ่ง ได้คอยพยายามที่จะพูดใช้เหตุผลเพื่อระงับฝูงชนอีกกลุ่มหนึ่ง ไม่ให้ เอาความรุนแรงกลางถนน เข้ามา เป็นปรัชญาทางการเมือง อันนี้สำคัญมาก ทำอย่างนี้ตลอดเวลา...."²

พล.ต.ชาติชาย ได้อธิบายกับผู้เขียนถึงความต้องการที่จะยุติ เหตุการณ์โดยเร็วขอให้ อุปทูตสหรัฐอเมริกาส่งสารขอโทษมาให้ว่า

" Edward (Master) มาปรึกษาว่าจะทำยังไง ปล่อยไปจะ มากขึ้นทุกที... ผมก็บอกว่าใช่ ขอ apologise มาไม่ได้ไหม

¹ สละ ลิขิตกุล, คึกฤทธิ์ ปราโมช : ชีวิตและงาน, หน้า 76.

² เพิ่งอ้าง ,

จะได้จบเรื่องกันช่วยไม่ได้ มันสับสน เหลือเกิน เหตุ
การณ์ตอนนั้น สหรัฐฯจะอยู่จะไป . . . บ้านเมืองเราภายใน
ซึ่งอำนาจกัน เราอ่อนแอมาก รัฐบาลไม่ Stable
ท่านนายกฯก็มี 18 เสียงเท่านั้น "

และสรุปว่า

" การเมืองภายในไม่ Stable เลย ในระหว่างที่เกิดเหตุการณ์
ผมและท่านนายกฯต้องคำนึงถึงจุดนี้มาก " ¹

และดังที่ได้กล่าวแล้วว่า ปฏิกริยาของรัฐบาลในครั้งนี้เป็นเรื่องที่เผชิญหน้ากับทหารด้วย
ไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม ซึ่งจะเห็นได้จากใน เรื่องฐานทัพตั้งที่ได้กล่าวมาแล้ว นอกจากนี้
นี้แล้วก็ไม่ใช่สิ่งที่สงสัยว่า ฝ่ายทหารยังคงชื่นชมกับระบบพันธมิตรอเมริกาและต้องการคงความสัมพันธ์
อันใกล้ชิดนี้ไว้ ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นเช่นกัน เพราะฉะนั้นการแสดงปฏิกริยาใด ๆ ของสหรัฐฯ
โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทหารนี้จึง เป็นสิ่งที่รัฐบาลต้องตระหนักถึงความพอใจของ
ฝ่ายทหารด้วย ดังที่ พล.ต.ชาติชาย ได้กล่าวกับผู้เขียนว่าการตัดสินใจในเวลานั้น ได้ปรึกษา
ทุกฝ่าย โดยเฉพาะฝ่ายทหาร ทั้งนี้เพราะ

" อิทธิพลทหารก็มาก ทหารประจำการก็ไม่ได้เป็นรัฐมนตรี
กลาโหม คุณประมาณ เป็นก็ถือว่า เป็นพลเรือนคนหนึ่ง เท่านั้น
ไม่มีอำนาจที่จะสั่งการทหารได้ เพราะฉะนั้น อิทธิพลทหาร
ขณะนั้นมีอำนาจมากที่สุด . . . " ²

อดีตผู้นำนักศึกษาซึ่ง เป็นผู้นำหนึ่งในการจัดการชุมนุมประท้วงสหรัฐฯในครั้งนี้ก็ได้ออม
รับอิทธิพลของทหารในเรื่องนี้โดยกล่าวว่า แม้จะรู้ว่าสหรัฐฯเพียงแค่ส่ง "สารแสดงความเสียใจ"
เท่านั้น แต่ก็ต้องแสดงความพอใจและ เลิกการชุมนุม เพราะรู้ข้อจำกัดที่ว่าอาจ เสี่ยงต่อการถูก

¹ สัมภาษณ์ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ

² สัมภาษณ์ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ

ปราม เพราะฝ่ายทหารและฝ่ายขวาไม่พอใจมากดังที่ได้ถูกก่อกวนระหว่างการชุมนุมแล้ว¹

นอกจากนี้ ก็อาจตั้งข้อสังเกตได้ว่า เป็นไปได้ที่ความวุ่นวายใด ๆ ที่รัฐบาลผสมนี้ต้องเผชิญก็อาจ เป็นสิ่งที่จะนำไปสู่ปัญหาระหว่างรัฐบาลกับฝ่ายทหารได้แม้จะมีใช่ เรื่องที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับสหรัฐหรือในประเด็น เรื่อง เกี่ยวกับการทหารก็ตาม คำพูดของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ที่ว่า มีข่าว เรื่องทหารจะทำการปฏิวัติรัฐประหารแทบทุกวันนี้ ดูจะเป็นสิ่งที่ชี้ถึงประเด็นนี้ได้เป็นอย่างดี

ประการที่สอง ข้อจำกัดในเรื่องระบบพันธมิตรกับสหรัฐ

เหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นว่า ความกดดันทางการเมืองภายในและความต้องการทางการเมืองของรัฐบาลไม่ได้ทำให้ผู้นำไทยลืมนโยบายสำคัญคือความเป็นพันธมิตรกับสหรัฐเลย เนื่องจากว่า ระบบพันธมิตรนั้นนอกจากจะมีสิ่งที่เป็นที่ผู้นำไทยคิดจะยกเลิกแล้ว แต่ยังเป็นที่ยึดมั่นของผู้นำไทยอีกด้วยในเรื่องความสำคัญของสหรัฐต่อประเทศไทย ซึ่งทำให้เห็นได้ว่าผู้นำ

¹ สัมภาษณ์อดีตนายกรัฐมนตรีซึ่งไม่ประสงค์จะเปิดเผยนาม, 6 ธันวาคม 2528.

นอกจากนี้ ยังอาจเห็นได้ถึงข้อสังเกตของหนังสือพิมพ์ในขณะนั้นต่อการยอมรับการแสดง ความเสียใจของสหรัฐว่า

"...ถ้าหากปล่อยให้เหตุการณ์นี้เนิ่นนานไป ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาล ม.ร.ว. คึกฤทธิ์กับฝ่ายทหารโดยเฉพาะทหารบกก็จะรุนแรงยิ่งขึ้น และแน่นอนว่าฝ่ายสหรัฐย่อมจะทรมาน หลังฝ่ายทหารมากกว่าฝ่ายพลเรือน..."

โปรดดูใน "การย้ายอธิปไตยของสหรัฐที่มีแค่คำว่า เสียใจ", ประชาชาติราย สัปดาห์, 5 มิถุนายน 2518, หน้า 9.

ไทยได้แสดงความประนีประนอมกับสหรัฐอเมริกาโดยการยอมรับ "สารแสดงความเสียใจ" จากอุปทูต
สหรัฐาทันที

พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้อธิบายกับผู้เขียนว่า แม้ว่าสหรัฐจะแสดง "ความ
เสียใจ" มิใช่ "การขอโทษ" ตามที่ฝ่ายไทยเรียกร้อง แต่ก็ควรพอใจ เพราะ

" ถ้าผมบอกไม่พอ การ เมืองภายในก็ยุ่ง เด็กก็ยังไม่
หน้าสถานทูตยิ่งทำความยุ่งยากกับเรา เราไม่มีมิตรแล้ว
ยังมีอเมริกันในประเทศไทยที่ยังพอจะพูดอะไรกันได้
นอกนั้นไม่มีใคร เอากับเราอีกแล้ว อันไหนที่เราพอจะ
พูดกับคนไทยได้ว่า เขาขอโทษ มันก็ขอโทษ เหมือนกัน "

และได้กล่าวสรุปว่า การตัดสินใจในขณะนั้นจะต้องตระหนักถึงอย่างมากในสองประการคือการ
รักษาความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา และการควบคุมสถานการณ์การ เมืองภายใน¹

ในเรื่องระบบพันธมิตรกับสหรัฐานั้น อาจกล่าวได้ว่า เป็นสิ่งที่ผู้นำไทยทุกยุคทุกสมัย เห็น
ห้อง เช่นนี้ด้วย แต่ความแตกต่างนั้น คือการมองถึงลักษณะและบทบาทของระบบพันธมิตรนี้
ประเด็นนี้จะเห็นได้จากที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชกล่าวว่า แม้ว่าจะต้องการให้สหรัฐถอนทหาร
และฐานทัพออกไปจากประเทศ แต่สหรัฐก็ยังมิมีประโยชน์ต่อไทย "โดยเฉพาะการถ่วงดุลย์อำนาจ
กับโซเวียต ถ้าอเมริกันไปหมดก็เหลือแต่โซเวียตประเทศเดียว"² ซึ่งในสภาพ เช่นนั้นจะไม่เป็น
ผลดีต่อไทยเลย และยังได้ชี้ว่า แม้จะเห็นความสัมพันธ์ทางทหารของสองประเทศควรหมดไป
พร้อมกับสงครามเวียดนาม แต่

¹ สัมภาษณ์ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ

² สัมภาษณ์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช โดย ผศ.ม.ร.ว.สุหมพันธุ์ บริพัตร, 20 มีนาคม

" ความสัมพันธ์พื้นฐานที่มีมายาวนานระหว่างสองประเทศ เป็นสิ่งที่ยั่งยืนและจะดำรงต่อไปแม้ว่าสถานการณ์จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร เพราะความสัมพันธ์นี้มีได้ตั้งอยู่บนสถานการณ์พิเศษใด ๆ ... โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ทางจิตใจซึ่ง เกี่ยวเนื่องมาจากความรู้จักและเข้าใจซึ่งกันและกัน " ¹

นอกจากนี้ ก็จะได้เห็นได้จากทัศนะของ นายอานันท์ ปันยารชุน ซึ่งอาจสะท้อนถึงความสำคัญของระบบพันธมิตรกับสหรัฐกับสภาพความสัมพันธ์อันควรจะเป็นดังที่ว่า

" ไม่ควร เป็นความสัมพันธ์แบบ patrol-client... สหรัฐฯ เคยช่วยเหลือเราหลังสงครามโลกครั้งที่สอง จิตใจของคนไทย-รัฐบาลไทยก็หนีไปในทำนองรักอเมริกาด้วยใจบริสุทธิ์ แต่บางครั้ง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเอเชีย emotional reasons ไม่ได้ เอเชีย เหตุผลจากการว่าเป็นเพื่อนกันไม่ได้ ช่วงหัว เลี้ยวหัวต่อไม่ได้หมายความว่า จะเลิกคบ เขา ความสัมพันธ์ไทย-อเมริกันมีความจำเป็นไม่ว่าจะปีนี้หรืออีก 10 ปีข้างหน้า เราต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีกับสหรัฐฯ ซึ่งไม่ควร เป็นลักษณะ patrol-client... ควร เป็นความสัมพันธ์ที่เขาก็กี่ให้เรา ๆ ก็ให้เขา... ในลักษณะที่ต่างฝ่ายต่างมีความ เกรงใจกันและต่าง รู้สึกว่าแม้ เขาจะใหญ่ แต่เขาก็ไม่ควรปฏิบัติตัวว่าให้เราทำโน่นทำนี่ หรือแม้ว่า เราจะเล็กก็ไม่ใช่ว่าคอยรับคำสั่ง เขา อย่างเดียว ควรทำให้ความสัมพันธ์ เสมอกัน " ²

¹ ความสัมพันธ์พื้นฐานที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ระงูได้แก่ ความสัมพันธ์ทางการทูต การศึกษา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ โปรดดูรายละเอียดใน สยามรัฐรายวัน, 27 ธันวาคม 2519.

² สัมภาษณ์ นายอานันท์ ปันยารชุน

เพราะฉะนั้น เหตุการณ์มาหา เกวซึ่งปรากฏออกมาในรูปของปฏิกิริยาโต้ตอบที่แข็งกร้าว นั้น ในส่วนหนึ่งอาจอธิบายได้ด้วยสถานการณ์วิกฤตที่รัฐบาลกำลัง เผชิญอยู่อันทำให้ผู้กำหนดนโยบาย ต้องตัดสินใจอย่างรวดเร็ว ซึ่งโดยปกติมักมีความ เป็นไปได้ที่จะก่อให้เกิดปฏิกิริยาโต้ตอบที่ รุนแรง เสมอ

แต่ข้เฉพาะ เหตุการณ์นี้ก็มีได้แปร เป็นวิกฤตการณ์ที่ก่อให้เกิดความแตกหักรุนแรง เพราะยังคงมีความ เป็นพันธมิตรและ หรือมีผลประโยชน์ร่วมกันซึ่ง เป็นการจำกัดขอบเขตความ รุนแรงดังที่อาจเรียกได้ว่าเป็นลักษณะ Intramural Crisis กล่าวคือเป็นวิกฤตการณ์ที่เกิด ขึ้นในหมู่ประเทศที่เป็นพันธมิตรกัน ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว มักก่อให้เกิดความบาดหมางกัน เท่านั้น มิใช่ก่อให้เกิดสงคราม เหมือนดังวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่ประเทศที่มีความ เป็นปฏิปักษ์ต่อกันอยู่แล้ว

¹ โปรดดูแนวความคิดนี้ได้จาก Coral Bell, The Conventions of Crisis : A study in Diplomatic Management (London : Oxford University Press, 1971).